فصلنامه علمی اقتصاد و بانکداری اسلامی، شماره سی و هشتم، بهار ۱۴۰۱- صفحات ۴۱۲-۳۶۷

ارائه الگوی اثرگذاری تورش رفتاری اتکا و تعدیل بر قضاوت حسابرسان بورس تهران

نوع مقاله: پژوهشی

سید محمدرضا طباطبایی حکیم[۱]
منصور گرکز[۲]
محمدرضا عبدلی[۳]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۲۳

چکیده

سوگیری‌های رفتاری نوعی انحراف از واقعیت‌ها در تصمیم‌گیری یا قضاوت محسوب می‌شود، که عملکردهای فردی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این موضوع در حرفه حسابرسی نیز مستثنا نیست و حسابرس شیفته و مجذوب یک ویژگی یا خصیصه از عملکرد شرکت یا صاحبکار دچار این سوگیری می‌شود و باعث می‌گردد، تا قضاوت وی دچار انحراف از واقعیت شود. بر این اساس تاکنون در پژوهشی الگویی مبتنی بر تورش رفتاری اتکا و تعدیل بر قضاوت حسابرسان در ایران مورد بررسی قرار نگرفته است. لذا هدف این مطالعه ارائه الگوی اثرگذاری تورش رفتاری اتکا و تعدیل بر قضاوت حسابرسان بورس تهران می‌باشد. این پژوهش در ابتدای سال ۱۴۰۰ اجرایی شد. در این مطالعه از روش تلفیقی کمی و کیفی جهت ارائه مدل تحقیق استفاده شده است. در بخش کیفی از خبرگان حوزه حسابرسی با استفاده از روش گلوله برفی سؤال شده است. در بخش کمی، از تکنیک‌های دیمتل فازی و تحلیل سلسله مراتبی جهت استخراج مدل بهره گرفته شده است. در نهایت نیز با استفاده از فرم معادلات ساختاری به تحلیل عاملی تأییدی مدل پرداخته شد. در مرحله اول، تعداد ۲۵ مفهوم در چارچوب ۴ مقوله از مصاحبه با خبرگان استخراج گردید. در مرحله دوم، مفاهیم به ۲۰ عدد کاهش یافتند. مقوله‌ها شامل؛ عوامل فردی، عوامل اجتماعی، عوامل اقتصادی تورش‌های رفتاری می‌باشند. بر اساس نتایج روش دیمتل مشخص شد که تجربه اثرگذارترین و فرهنگ‌سازمانی اثرپذیرترین مؤلفه می‌باشد. بر

۱ دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد شاهرود، دانشگاه آزاد اسلامی، شاهرود، ایران
Tabatabaeihakim@yahoo.com
۲ دانشیار حسابداری، گروه حسابداری و مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران (نویسنده مسئول)
M_garkaz@yahoo.com
۳ دانشیار حسابداری، گروه حسابداری و مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی، شاهرود، ایران
mra830@yahoo.com

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

اساس رویکرد تحلیل سلسله مراتبی، عوامل اقتصادی با امتیاز ۰/۳۵۸، بالاترین امتیاز را در بین دیگر مؤلفه‌ها به دست آورده است. معیارهای عوامل فردی با امتیاز ۰/۳۴۶، تورش‌های رفتاری با امتیاز ۰/۱۷۳ و عوامل اجتماعی با امتیاز ۰/۱۲۳ در اولویت‌های بعدی قرار دارند. مدل استخراج شده با استفاده از تحلیل عامل تأییدی نیز مورد تأیید قرار گرفته است. در نهایت نیز بر اساس نتایج حاصله، پیشنهاداتی ارائه گردید.

کلمات کلیدی: قضاوت حسابرسان، تورش‌های رفتاری، اتکا و تعدیل، تحلیل سلسله مراتبی، تکنیک دیمتل رویکرد مبتنی بر نظریه داده بنیاد.

طبقه‌بندی JEL: E70, F32, C61, B52

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

مقدمه

گروه‌های مختلف استفاده‌کنندگان، صورت‌های مالی را برای تصمیمات اقتصادی خود بکار می‌گیرند. اظهارنظر حسابرس نسبت به صورت‌های مالی، تأثیر عمده‌ای بر تصمیمات افراد برای استفاده از صورت‌های مالی دارد. اطلاعات مالی قابل‌اتکا برای ایجاد اطمینان مشارکت‌کنندگان در بازار سرمایه حیاتی است. زنجیره اطلاعات گزارشگری مالی دربرگیرنده ذینفعان زیادی است، که اهمیت گزارشگری مالی قابل‌اتکا را افزایش می‌دهد (هرمزی و همکاران، ۱۳۹۵). حسابرسان مستقل، نقش مهمی در فرایند گزارشگری مالی بازی می‌کنند. حسابرسان نسبت به اینکه صورت‌های مالی از تمام جنبه‌های با اهمیت، طبق چارچوب گزارشگری مالی تهیه شده است یا خیر، اظهارنظر می‌کنند. اخیراً انتقاداتی از حسابرسان صورت گرفته است که تردید حرفه‌ای کافی را در ارتباط با برآوردهای حسابداری پیچیده اعمال نکرده‌اند (براتن[۱] و همکاران، ۲۰۱۳). موج رسوایی‌های اخیر حسابداری به اعتبار حرفه صدمه زد و این امر باعث شد، که جوامع تجاری بارها خواستار بهبود تصمیم‌گیری اخلاقی در حرفه حسابداری شوند. تاکنون تحقیقات مهمی از حسابداری در جستجوی توسعه استدلال اخلاقی در جوامع مختلف انجام شده، اما ارتباط بین استدلال اخلاقی و رفتار اخلاقی هنوز نامعلوم است (رونقی و آشورزاده، ۱۳۹۴).

طرفداران مالی رفتاری به نقش روانشناسی در علم مالی هم در سطح بازار اوراق بهادار و هم در سطح تصمیمات مالی باور دارند و معتقدند که آگاهی از تورش‌های روان‌شناختی به‌منظور کسب موفقیت در قلمرو تصمیمات مالی بسیار مهم می‌باشد؛ بنابراین در دهه گذشته مطالعات بسیاری تاثیر عوامل رفتاری و احساسات و هیجانات انسانی را بر تصمیمات مالی در سطح سرمایه‌گذاران مورد بررسی قرار داده‌اند؛ اما جای مالی رفتاری همچنان در تحقیقات مربوط به حاکمیت شرکتی، حسابداران، حسابرسان و فعالان در حوزه شرکتی خالی است و تاکنون به بررسی اثر هیجانات، احساسات و ویژگی شخصیتی آنان در تصمیم‌گیری مربوط به موضوعات مالی شرکتی پرداخته نشده است (کریمی و رهنمای رودپشتی، ۱۳۹۴). منظور از تورش، انحراف از تصمیم‌گیری‌های درست و بهینه است. به دلیل محدود بودن زمان و منابع شناختی، نمی‌توان داده‌های جمع‌آوری‌شده از محیط را به‌طور بهینه تجزیه و تحلیل کرد؛ بنابراین ذهن انسان به‌طور طبیعی از محاسبات سرانگشتی استفاده می‌کند. به‌طور کلی ممکن است افراد در فرایند تفکر و تصمیم‌گیری دچار خطا شوند. به‌طور خلاصه، سوگیری‌های رفتاری، به‌عنوان اشتباهات سیستماتیک در قضاوت تعریف شده‌اند(کریمی، ۱۳۹۴). برخی نتایج مطالعات حاکی از آن است که تصمیمات مالی تحت تأثیر چندین خطا قرار می‌گیرند. مشهورترین پژوهشگران در این زمینه، کانمن و تورسکی بودند که با

---

۱ Braten

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

مطرح کردن تئوری انتظار، به توسعه این دانش کمک شایانی کردند. همچنین اشنایدر، ویس، بودسکوو توماس پژوهشگرانی بودند که با ارائه مقالاتی در زمینه مدیریت مالی رفتاری نقش مهمی ایفا نموده و به سرمایه‌گذاران در اتخاذ تصمیمات مالی کمک‌های بزرگی ارائه دادند (قالمق و همکاران، ۱۳۹۵). پژوهشگران فهرستی از تورش‌های رفتاری را شناسایی کرده‌اند. در جدیدترین این مطالعات بیش از ۵۰ تورش رفتاری در مورد سرمایه‌گذاران شناسایی شده است؛ در حالی‌که هنوز بسیاری از تمایلات رفتاری به‌روشنی شناخته نشده است. برخی تحقیقات در جست‌وجوی چارچوب معناداری برای طبقه‌بندی تورش‌های رفتاری بوده‌اند. برخی نویسندگان از تمایلات رفتاری با عنوان «قواعد سرانگشتی» یاد می‌کنند؛ در حالی‌که برخی دیگر آنها را باورها، قضاوت‌ها و یا سلایق می‌نامند. برخی پژوهشگران تورش‌ها را در دو دسته شناختی و احساسی طبقه بندی می‌کنند، که به نظر می‌رسد این طبقه‌بندی مفید باشد (ریتر[۱]، ۲۰۱۲). اگر چه به نظر می‌رسد که طبقه‌بندی تورش‌های رفتاری مفید باشد؛ اما به اندازه کاربردهای تجربی رفتار سوگیرانه در موقعیت‌های واقعی، اهمیت ندارد. برخی تورش‌های رفتاری عبارتند از؛ بیش اعتمادی، نمایندگی، اتکا و تعدیل، سازگار گرایی، آشنا گرایی، خود استادی، توان پنداری، دیرپذیری، ابهام‌گریزی، داشته بیش نگری (با ارزش دانستن دارایی‌های خود)، کوتاه‌نگری، بهینه بینی، حسابداری ذهنی، باورگرایی، رویدادگرایی، زیان‌گریزی، نوگرایی، پشیمان‌گریزی، شکل‌گرایی، دگرگون‌گریزی و ... (کاهنمن و تورسکی[۲]، ۲۰۱۲).

استانداردهای حسابرسی حرفه‌ای، حسابرسان را تشویق می‌کند تا برنامه‌ریزی و انجام حسابرسی را برای به دست آوردن اطمینان منطقی انجام دهند. برای انجام این کار، حسابرسان زمان‌بندی و گستره روش‌های حسابرسی را پس از در نظر گرفتن عوامل دیگر مانند میزان خطر تغییرات مادی در گزارش‌های مالی، برنامه‌ریزی می‌کنند. با این حال، ارزیابی ریسک مشتریان فراتر از ریسک تحریفات مادی است (سعیدی و همکاران، ۱۴۰۰)؛ زیرا قضاوت‌های شخصی و احساسی حسابرسان بر نتایج تصمیماتشان اثر گذاشته و به‌نوعی آنچه در ادبیات مالی رفتاری خرد رخ می‌دهد در اینجا نیز پدیده مشابه آن مشاهده می‌شود. در حقیقت حالات روحی و ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای افراد بر نوع تصمیم و نتایج آنها اثر ویژه‌ای خواهد داشت، که احتمالاً با نتیجه تصمیم عقلایی تناقض دارد(کریمی و رهنمای رودپشتی، ۱۳۹۴). تمام افراد از یک فرایند فطری برای تصمیم‌گیری در مورد موضوعات مختلف برخوردار هستند. با وجود این، هنگامی‌که افراد با تمایلات و قضاوتی‌های بالقوه برخورد می‌کنند، همیشه توانایی غلبه بر این سوگیری‌های قضاوتی را ندارند. از سوی دیگر،

---

۱ Riter

۲ Kahenman and Tversky

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

توانایی فطری یا تجربه می‌تواند برای اعمال قضاوت حرفه‌ای مناسب بسیار مفید باشد. زمانی که در مورد یک اقدام تصمیم گرفته می‌شود، فرد بر شواهد یا جایگزین‌هایی متمرکز می‌شود، که از عمل انتخاب شده پشتیبانی کند و این موضوع باعث ایجاد سوگیری در تصمیم‌گیری‌ها می‌شود. مطالعات متعددی بیان می‌کنند که حسابرسان تمایل دارند با مشتریان سازش کنند و این تمایل به جستجوی جانب‌دارانه برای شواهد و فرایند حسابرسی منجر می‌شود. از آنجایی که حسابرسان در محیط سازمانی که در آن حضور دارند با افراد و گروه‌های مختلفی در تعامل هستند، ممکن است در فرایند قضاوت حرفه‌ای خود، تحت تأثیر عوامل مختلف روان‌شناختی، اجتماعی روان‌شناختی و محیطی قرار گیرند، به‌گونه‌ای نتوانند سطح مناسبی از تردید حرفه‌ای را اعمال کنند. تحقیقات گذشته در رابطه با تورش‌های رفتاری صرفاً به خطاهای رفتاری و عواطف و احساسات اثرگذار بر سرمایه‌گذاران در هنگام تصمیمات سرمایه‌گذاری پرداخته است و نکته مهم آن است که آیا احساسات و تصورات حسابرسان و افراد فعال در امور مالی نیز در تصمیماتشان در زمینه مالی و حسابداری اثرگذار است؟ آیا آنها نیز هنگام تصمیم‌گیری دچار تورش رفتاری و خطاهای قضاوتی و ذهنی هستند؟ لذا این مطالعه برای پاسخ به این سؤالات مهم و شکاف‌های تحقیقاتی طراحی شده است. پس از بررسی اثر تورش‌های رفتاری بر قضاوت حسابرسان، یکی مدل که در برگیرنده عوامل مؤثر بر قضاوت حسابرسان می‌باشد، ارائه می‌شود.

ادبیات و مبانی نظری پژوهش

تحلیل این مطالعه برمبنای سه بند کلیدی استوار است: (۱) تصمیم قضاوتی حسابرس تا حدی درجه تردیدگرایی حرفه‌ای او را آشکار می‌سازد؛ (۲) شرکای مشارکتی مجزا در بازده‌های حسابرسی تاثیرگذارند؛ (۳) شرایط اقتصادی در اولین مراحل حرفه شغلی یک فرد از طریق نقش بستن و یادگیری باعث شکل‌گیری ساختار ذهنی وی می‌شوند. تمامی این بندها به‌طور گسترده در تحقیقات مختلف مورد بررسی قرارگرفته‌اند.

تردیدگرایی حرفه‌ای و کیفیت حسابرسی: حسابرسی برای عملکرد مناسب بازارهای سرمایه و محافظت از سرمایه‌گذارها ضروری است (دی فوند و ژانگ[۱]، ۲۰۱۴). مطالعات آکادمیک و اظهار عقیده‌های نظارتی همگی بر پیوند بین تردیدگرایی حرفه‌ای و کیفیت حسابرسی تأکید داشته‌اند. تمایل حسابرس‌ها به چالش کشیدن ارباب‌رجوع‌ها در جلوگیری از کلاه‌برداری شرکتی و توانایی آنها در تائید معتبر عاری بودن اظهارنامه‌های مالی شرکت‌ها از اطلاعات نادرست ضروری است.

---

۱ De Fond & Zhang

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

عوامل تعیین کننده تردیدگرایی حرفه‌ای: انبوهی از مطالعات آکادمیک با پیشینه روان‌شناختی به عوامل تعیین‌کننده تردیدگرایی حرفه‌ای اشاره داشته‌اند. نلسون[۱] (۲۰۰۹) این دسته از مطالعات اکادمیک را با هم ترکیب ساخته و مدلی از تردیدگرایی حرفه‌ای را طراحی کرده است. در این مدل، تردیدگرایی حرفه‌ای یک حسابرس در نتیجه قضاوت‌های وی شکل می‌گیرد، در نتیجه رفتار تردیدگرای وی آشکار شده و در عملکرد وی انعکاس می‌یابد.

تاثیرات شریک مشارکتی: شرکای مشارکتی بر بازده‌های حسابرسی تأثیر می‌گذارند. شواهد مرتبط با تاثیرات فردی بر بازده‌های حسابرسی در تحقیقات مختلف با استفاده از داده‌های آرشیوی از کشور چین به نمایش گذاشته شده است. تأثیرات فردی ناشی از مهارت، استعداد، تجربه و همچنین تضاد علایق می‌باشد (لنوکس و وو[۲]، ۲۰۱۸).

جایگاه قضاوت حرفه‌ای در حسابرسی: حسابرسی، حرفه‌ای است که شباهت زیادی به قضاوت در دادگاه‌ها دارد. هم قاضی و هم حسابرس با ادعاهایی مواجه هستند، شواهد پشتوانه ادعا را جمع‌آوری و ارزیابی می‌کنند و نهایتاً بر اساس معیارهایی که در اختیار آنها قرار داده شده، نظر می‌دهند و قضاوت می‌کنند. هردوی آنها در اظهارنظر و قضاوت خود باید انصاف را رعایت کنند. رویکرد استانداردی برای اعمال قضاوت حرفه‌ای وجود ندارد، اما اعمال قضاوت حرفه‌ای درست در انجام وظیفه یک حسابرس، عامل برجسته‌ای است و افزایش مهارت در قضاوت برای حسابرسان اساسی است.

فرایند دستیابی به یک تصمیم درباره یک موضوع مربوط به گزارشگری مالی، در صورتی که تحلیلی، مبتنی بر تجربه و دانش شامل دانش نسبت به محدودیت‌های شخصی و اطلاع از استانداردهای مربوط، بی‌طرفانه، محتاطانه و همراه با امانت‌داری و درک مسئولیت نسبت به افرادی باشد که از عواقب آن تصمیم اثر می‌پذیرند، قضاوت حرفه‌ای خوانده می‌شود. این‌گونه قضاوت حرفه‌ای در شرایط پیچیده، نامشخص و در حال تغییر مداوم، به‌خصوص در جایی که استانداردها کامل نیستند، بیشترین ارزش را دارد. برای قضاوت حرفه‌ای باید با افراد دانا مشورت کرد، عواقب بالقوه تصمیم را در نظر داشت و فرایندهای تحلیلی را که منجر به تصمیم می‌شود مستند کرد. حسابرس در موارد زیر باید قضاوت حرفه‌ای انجام دهد:

۱. در استفاده از استانداردهای حسابداری
۲. در تعیین اهمیت، خطر حسابرسی و کسب شواهد حسابرسی
۳. در ارزیابی اصول حسابداری و برآوردهای عمده مدیریت

---

۱ Nelson
۲ Lenox & Wou

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

۴. در تعیین اینکه آیا صورت‌های مالی عاری از تحریف بااهمیت است
۵. در تعیین اینکه آیا صورت‌های مالی طبق استانداردهای حسابداری و یا مبانی حسابداری مناسب دیگر که افشاشده، تهیه شده است.
۶. در ارائه اظهارنظر در مورد اینکه آیا صورت‌های مالی وضعیت مالی و نتایج عملیات را به نحو مطلوب نشان می‌دهد.

عوامل مؤثر بر قضاوت اخلاقی حسابرسان

شخصیت فردی و اجتماعی: قضاوت از جمله رفتارهای انسان است که در حوزه روانشناسی مورد بحث و مطالعه قرار می‌گیرد. شخصیت فردی و اجتماعی حسابرس عامل مهمی در تعیین رفتار اوست و موجب می‌شود که وی ارزش‌های خاص خود را داشته باشد، شخصیت بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس در حسابرسی مؤثر است. چنانچه حسابرس از اشخاصی باشد که موضع کنترل بیرونی دارند. حسابرس تلاش می‌کند تا قضاوت خود را به سویی متمایل کند که وظایف خود را در سطح حداقلی انجام دهد. برخی از افراد در مقابل شرایط مبهم آستانه تحمل بیشتری دارند و برخی از افراد آستانه تحمل کمتری دارند. با توجه به اینکه شرایط مبهم معمولاً در جایی ایجاد می‌شود، که احتمال تحریف در گزارش‌های مالی وجود دارد، حسابرسانی که با ابهام راحت برخورد می‌کنند، ممکن است در آن شرایط از کشف تحریف‌ها باز بمانند، برعکس کسانی که نسبت به موارد ابهام انعطاف‌ناپذیرتر هستند، بهتر می‌توانند موفق به کشف تحریف‌ها شوند.

شرایط بازار حسابرسی: حسابرسی ضمن آنکه بر پایه اخلاق، پاک‌دامنی و درست‌کاری استوار است، یک فعالیت اقتصادی محسوب شده و مبتنی بر بنگاه کسب و کار و بازاری است، که مؤسسات حسابرسی در آن کار می‌کنند. چنانچه حسابرسان نتوانند حق‌الزحمه متناسب با سطح مورد انتظار حرفه خود را دریافت کنند، ناخودآگاه در معرض کاهش کیفیت قضاوت حرفه‌ای قرار می‌گیرند.

چنانچه اطلاعات مربوط به سوابق و تجربیات مؤسسات حسابرسی در دسترس عموم قرار گیرد، مؤسساتی که سوابق و تجربیات طولانی‌تری دارند، برای حفظ سوابق مثبت خود، هنگام قضاوت حرفه‌ای مراقبت‌های بیشتری را مدنظر قرار می‌دهند و این‌گونه مؤسسات در طول زمان با توجه به نقاط قوت و ضعف خود، نظام‌های کنترل کیفیت را در قضاوت حرفه‌ای خود در نظر می‌گیرند. از طرف دیگر مؤسساتی که سوابق و تجربه کمتری دارند، برای گسترش حضور خود در بازار و تثبیت موقعیت مراقبت‌های حرفه‌ای را در هنگام قضاوت افزایش می‌دهند و سعی خواهند کرد تا با مشارکت با افراد مجرب یا مشاوره با چنین افرادی، قضاوت حرفه‌ای خود را ارتقا دهند، تا موجب پایداری آنان در بازار شود.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

پاسخگویی: حسابرسان نیز مانند صاحبان مشاغل دیگر، چنانچه در معرض پاسخگویی نسبت به کارهای خود و از جمله مهم‌ترین آنها قضاوت حرفه‌ای نباشند، دلیلی برای صرف هزینه برای ارتقاء قضاوت خود نخواهند داشت ولی چنانچه خود را در معرض پاسخگویی در مقابل ارکان ناظر حرفه‌ای یا در مقابل شکایاتی که از طرف ذینفعان از آنها می‌شود احساس کنند، تلاش لازم را برای ارتقاء کیفیت قضاوت حرفه‌ای خود خواهند کرد.

استانداردهای حرفه‌ای: ویژگی‌های استانداردهای حرفه‌ای در کشور بر قضاوت حرفه‌ای اثر می‌گذارد. اگر چه موجب کاهش حوزه قضاوت حرفه‌ای می‌شود، خطای قضاوت حرفه‌ای را نیز کاهش می‌دهد؛ بنابراین استانداردها باید با توجه به شرایط هر کشور باز و خلاصه یا بسته و تشریحی باشد. اگر افراد شاغل در حرفه، توانایی تفسیر درست از استانداردهای پیچیده و مبهم را نداشته باشند، یا سازمان‌دهی مؤسسات حسابرسی به گونه‌ای باشد که امکان کنترل کیفیت سطح بالا در داخل مؤسسات وجود نداشته باشد یا تعداد کارها و شریکان مؤسسات کم باشد، قابل تفسیر بودن استانداردها موجب اشتباه و بعضاً سوءاستفاده می‌گردد.

تورش‌های رفتاری: اختلال عملکردی در رفتارهای حسابرسان زمینه ایجاد حسابرسی غیراستاندارد را فراهم می‌کند. این اختلالات رفتاری باعث می‌شود که فرایند حسابرسی توانایی گردآوری شواهد حسابرسی کافی و اتکاپذیر را نداشته باشد؛ که این امر باعث می‌شود حسابرس در غیاب شواهد حسابرسی کافی و اتکاپذیر تصمیمات حرفه‌ای نادرستی را اتخاذ کند و در نتیجه، حسابرسی اثربخشی صورت نگیرد(هرمزی و همکاران، ۱۳۹۵).

پیشینه پژوهش

خاکساری و همکاران (۱۴۰۰) در تحقیقی با عنوان طراحی مدل بومی جهت کشف رفتار غیراخلاقی مدیران در گزارشگری مالی به بررسی توانایی مدل بنیش و اسپاتیس در جهت کشف گزارشگری مالی متقلبانه پرداختند. سپس ضرایب این دو مدل، با استفاده از رگرسیون لجستیک تعدیل شده و توانایی این دو مدل تعدیل شده جدید نیز برای کشف گزارشگری مالی متقلبانه بررسی شد. در این راستا، داده‌های ۹۹ شرکت تولیدی پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران (۱۰۸۹ مشاهده) طی سال‌های ۱۳۸۶- ۱۳۹۶ بررسی شد. نتایج نشان می‌دهد مدل اولیه بنیش و اسپاتیس، در کشف گزارشگری مالی متقلبانه قدرت خوبی ندارد، اما مدل تعدیل شده بنیش و مدل تعدیل شده اسپاتیس با دقت به ترتیب ۷۷٪ و ۸۲٪ قادر به کشف گزارشگری مالی متقلبانه هستند.

نجفی (۱۳۹۷) در مطالعه خود به بررسی تأثیر چارچوب‌های قضاوت حسابرسان بر گزارشگری مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار پرداخته است. هدف از این تحقیق بررسی

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

تأثیر چارچوب‌های قضاوت حسابرسان بـر گزارشگری مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار و همچنین بررسی تأثیر چارچوب‌های قضاوت حسابرسان را بـر گزارشگری مالی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد. دقت استاندارد حسابداری است نیز میان شرکت‌کنندگان بررسی شده است. این استاندارد در صورتی دقیق‌تر است که بر اساس قوانین استانداردهای حسابداری FASB باشد و درصورتی‌که بر اساس استاندارد بین‌المللی حسابداری باشد، دقت کمتری دارد. استانداردهای حسابداری که دقت کمتری دارند، ازنظر استخراج، حسابرسان را با پیچیدگی بیشتری مواجه می‌کنند و حسابرسان ممکن است تحت شرایطی که استانداردها دقت کمی دارند، تمایل کمتری برای کاهش گزارشگری تهاجمی داشته باشند. نتایج تحقیق نشان داد محیط کار حسابرسی، شواهد حسابرسی و فرایند تصمیم‌گیری تأثیر معنی‌داری بر کیفیت گزارشگری مالی دارند. عوامل محیط کار حسابرسی و شواهد حسابرسی معنی‌داری بر کیفیت گزارشگری مالی تحت استانداردهای دقیق دارند. همچنین عامل محیط کار حسابرسی تأثیر معنی‌داری بر کیفیت گزارشگری مالی تحت استانداردهای غیردقیق دارد. ترتیب اهمیت عوامل موضوع دیگری است که بررسی می‌شود که مهم‌ترین عامل مؤثر بر گزارشگری مالی، شواهد حسابرسی می‌باشد.

طوقی (۱۳۹۷) در مطالعه خود به بررسی تأثیر عوامل فردی، اجتماعی و موقعیتی بر قضاوت حرفه‌ای و تخصصی حسابرس پرداخته است. لذا با استفاده از متغیرهای اعتماد، اعتماد مشتری، استقلال، تلاش، فشار پاسخگویی و خودکارآمدی به عنوان متغیرهای مستقل و قضاوت حرفه‌ای، تخصصی و عمومی حسابرس به عنوان متغیرهای وابسته مدل تحقیق شکل‌گرفته است. تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی بوده و بر حسب روش اجرا توصیفی- پیمایشی است که با به‌کارگیری ابزار پرسشنامه داده‌های موردنیاز جمع‌آوری‌شده است. جامعه آماری این پژوهش، حسابرسان مستقل عضو سازمان حسابرسی و نیز حسابرسان فعال در مؤسسه‌های حسابرسی می‌باشند. به منظور انتخاب نمونه از روش تصادفی ساده استفاده شده و تعداد ۱۰۰ نمونه قابل قبول جمع‌آوری گردیده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار Exsel و spss18 انجام شده و نتایج پژوهش نشان می‌دهد که از بین عوامل فردی و موقعیتی، متغیرهای اعتماد عمومی، اعتماد مشتری و تلاش رابطه مثبتی با قضاوت حرفه‌ای و تخصصی حسابرس داشته و متغیرهای اعتماد عمومی و اعتماد به مشتری رابطه مثبتی با قضاوت عمومی داشته است و بر آنها تأثیرگذار بوده‌اند.

جعفر باباجانی و همکاران (۱۳۹۷)، پژوهشی با عنوان طراحی الگوی هویت در قضاوت حسابرسی با رویکرد مبتنی بر نظریه داده بنیاد انجام دادند. این پژوهش از نوع پژوهش‌های کیفی بود که با استفاده از رویکرد مبتنی بر نظریه داده بنیاد انجام شد. جامعه آماری شامل افراد

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

متخصص و صاحب‌نظر در زمینه حسابرسی، شرکاء مؤسسات حسابرسی و مدیران جامعه حسابداران رسمی ایران بود که با استفاده از رویکرد نمونه‌گیری هدفمند درمجموع تعداد شانزده نفر به‌عنوان مشارکت‌کنندگان در پژوهش انتخاب شدند. داده‌ها به روش مصاحبه با روش هدایت کلیات و به‌صورت نیمه ساختاریافته گردآوری شد. برای به دست آوردن اعتبار و روایی داده‌ها از دو روش بازبینی مشارکت‌کنندگان و همچنین مرور خبرگان غیر شرکت‌کننده در پژوهش استفاده شد. مقوله محوری هویت در قضاوت حسابرسی است که در چهار بعد ویژگی‌های فردی، دانش، مهارت و تجربه و ویژگی‌های مؤسسه‌ی، شرایط زمینه‌ای و شرایط مداخله‌گر، راهبردهایی تدوین و مدل حسابرسی تحلیل و با توجه به شرایط علی نهایی بر اساس آن ارائه شده است. این مطالعه می‌تواند شروع مناسبی برای در نظر گرفتن هویت در بین حسابرسان باشد.

ال نبهان (۱۳۹۶) در مطالعه خود به بررسی عوامل مؤثر بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس در ارتباط با کمیت و کیفیت شواهد حسابرسی در عراق پرداخته است. هدف اصلی این پژوهش، شناخت مجموعه عوامل مؤثر بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس در رابطه با کمیت و کیفیت شواهد حسابرسی است. همچنین، تلاش شده، پس از نقد و بررسی عوامل مذکور، به رتبه‌بندی آنها از جهت میزان تأثیر بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس پرداخته شود. تحقیق حاضر، کاربردی و از نوع پیمایشی است. سطح تحلیل در این مطالعه فرد می‌باشد. جامعه آماری این تحقیق را حسابرسان شاغل در مؤسسات و سازمان حسابرسی که در شهرهای بغداد، نجف، کربلا و بابل مشغول فعالیت می‌باشد تشکیل می‌دهد. جهت جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه استفاده گردید. روایی سازه‌ای آن با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی بررسی شد و ضریب آلفای کرونباخ بزرگ‌تر از ۰,۷ برای سازه‌های مختلف پرسشنامه، پایایی آن را مورد تأیید قرار داد. برای آزمون فرضیه‌ها از روش t تک نمونه‌ای استفاده شده است. یافته‌های تحقیق نشان داد که هر ۶ فرضیه تحقیق مورد تأیید قرار گرفت بدین‌صورت که چهار عامل خطر اقامه دعاوی حقوقی، خطر صدور احکام انضباطی، دشواری و هزینه کسب شواهد اثر قوی بر کمیت و کیفیت شواهد حسابرسی دارند. چهار عامل میزان هماهنگی شواهد گردآوری‌شده از منابع مختلف، قابلیت اعتماد شواهد، درجه متقاعدکنندگی شواهد و سودمندی شواهد برای اهداف حسابرسی اثر خیلی قوی بر کمیت و کیفیت شواهد حسابرسی دارند. پنج عامل خطر ذاتی، خطر کنترل، خطر حسابرسی قابل‌پذیرش، ریسک گریزی حسابرس و سطح اهمیت اقلام مورد رسیدگی تأثیر کاملاً مرجح یا کاملاً مهم‌تر بر کمیت و کیفیت شواهد حسابرسی دارند.

رونقی و آشورزاده سعید (۱۳۹۴) در تحقیقی با عنوان تأثیر حسابرسی، حسابدهی و پاسخگویی در توسعه اخلاق اسلامی و توسعه اقتصادی بیان کردند توسعه و تنوع فعالیت های اقتصادی در کشور و کوشش در جهت خصوصی سازی شرکت‌های دولتی نیز به افزایش شمار و گسترش دامنه

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

فعالیت های شرکت‌های سهامی عام و بسط فزاینده بازار سرمایه در طول دهه گذشته انجامید و نیاز به اعمال نظارت مالی بر واحدهای تولیدی و سازمان ها را تشدید کرد. رفع این نیاز مستلزم فراهم‌سازی اطلاعات مالی قابل اعتماد، مربوط و قابل مقایسه توسط شرکت-ها و مؤسسات مختلف است. تهیه و ارائه این اطلاعات مستلزم استفاده از خدمات حسابداران حرفه‌ای است. حسابداران حرفه‌ای مستقل نیز بررسی این اطلاعات و حسابرسی صورت‌های مالی را انجام می دهند. تأیید شدن فعالیت شرکت‌ها و سازمان ها به وسیله حسابداران حرفه‌ای مستقل نیز نقش بسزایی در شفاف شدن بازارهای سرمایه و مالی از طریق اعتمادسازی و پاسخگویی به نیازهای سرمایه‌گذاران دارد و زمینه را برای تحقق رشد و توسعه اقتصادی فراهم می‌کند. از طرف دیگر در آموزش دروس دانشگاهی حسابداران حرفه‌ای، می‌باید آیین رفتار حرفه‌ای و دروس مرتبط با اخلاق اسلامی در نظر گرفته شوند تا زمینه را برای پاسخگویی و حسابدهی بیشتر و ایجاد تعهد در فراهم ساختن محیط امن و آرام برای سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاران فراهم سازد.

بهاتیا[۱] و همکاران (۲۰۲۰) در مطالعه خود به بررسی اثر مشاوره روبو و پتانسیل‌های آن در پرداختن به تورش‌های رفتاری سرمایه‌گذاران با استفاده از یک مطالعه کیفی در هند پرداختند. یافته‌های تحقیق نشان داد که تمرکز فعلی سطح آگاهی در بین سرمایه‌گذاران را به وسیله آموزش آنها و ایجاد اعتماد افزایش می‌دهد. نتیجه‌گیری بر این واقعیت تأکید می‌کند که مشاوران روبو باید هنگام انجام تجزیه و تحلیل ریسک و پروفایل سرمایه‌گذاران، اقدام به کاهش تعصبات سرمایه‌گذار کنند. سیستم‌عامل‌های مشاوره روبو هنوز کاملاً کافی نیستند تا بتوانند به‌طور دقیق تجزیه و تحلیل ریسک را برای سرمایه‌گذاران خرده‌فروشی انجام دهند.

راسنر و هلورسن[۲] (۲۰۱۹) در مطالعه خود به بررسی اثر حافظه و قضاوت بر تورش رفتاری پرداختند. هنگام تصمیم‌گیری (به‌عنوان مثال، در مورد کیفیت نامزدهای شغلی)، تصمیم‌گیرندگان باید اطلاعات برجسته اما غیر نماینده (مانند نام شخص) را نادیده بگیرند. بااین‌حال، تحقیقات نشان می‌دهد که اطلاعات برجسته بر قضاوت تأثیر می‌گذارد که احتمالاً به این دلیل که خاطرات برخوردهای گذشته با اطلاعات مشابه در داوری ادغام می‌شوند. این مطالعه حرکات چشم را موردبررسی قرار داده است تا پیوند بین بازیابی موارد گذشته و تأثیر آنها بر داوری‌ها مشخص شود. شرکت‌کنندگان بیشتر به مکان‌های صفحه نمایش نگاه می‌کردند که نمونه‌ای مطابق با عناصر نام در آنها ظاهر شده است و این نشانگر بازیابی نمونه‌ها است. حرکات چشم به مکان‌های نمونه، احکام را پیش‌بینی می‌کند و توضیح می‌دهد که چرا نام‌ها بر داوری تأثیر می‌گذارد. نتایج به‌دست‌آمده بینش

---

۱ Bhatia

۲ Rosner & Helversen

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

چگونگی ادغام نمونه‌ها در فرآیند داوری را هنگام ارزیابی بازیابی حافظه به‌صورت آنلاین ارائه می‌دهد.

هی[۱] و همکاران (۲۰۱۸) در مطالعه خود به بررسی اثر بلندمدت شرایط اقتصادی بر قضاوت حسابرسان پرداختند. به نظر آنها شرایط اقتصادی در زمان ورود حسابرس به بازار کار تأثیر بلندمدت در قضاوت و تصمیم‌گیری آنها دارد. به‌طور خاص، حسابرسانی که کار خود را در طی رکود اقتصادی آغاز کرده‌اند، مرتباً تعدیل حسابرسی را صادر می‌کنند؛ بنابراین نتایج نشان می‌دهد که اوایل مرحله شغلی یک دوره شکل‌گیری مهم برای حسابرسان است.

تورش‌ها یا سوگیری‌های رفتاری در میان سرمایه‌گذاران و مدیران و بسیاری دیگر از افراد تأثیرگذار در شرکت‌ها در تحقیقات مختلف بررسی‌شده و نتایج آن مشخص گردیده است. با توجه به اینکه یکی از مبانی مهم کار حسابرسان قضاوت در ارتباط با صورت‌های مالی و مباحث مالی است، لذا تورش‌های رفتاری در این حرفه می‌تواند بسیار مهم باشد که تاکنون از جهات مختلف مورد بررسی قرار نگرفته است. لذا تبیین و ارائه الگوی اثرگذاری تورش رفتاری اتکا و تعدیل بر قضاوت حسابرسان بورس تهران دارای نوآوری است.

سؤالات تحقیق

۱. آیا تورش رفتاری اتکا و تعدیل بر قضاوت حسابرسان اثرگذار است؟
۲. چه عواملی بر قضاوت حسابرسان اثرگذار هستند؟
۳. چه عواملی بیشترین اثر را بر قضاوت حسابرسان دارند؟
۴. مدل نهایی در قضاوت حسابرسان چگونه می‌باشد؟

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف در زمره تحقیقات بنیادی، از لحاظ مبنای داده‌ها و چارچوب پارادایم آن، در زمره تحقیقات آمیخته از نوع اکتشافی قرار می‌گیرد. از آنجا که روش‌های تحقیق کمی و کیفی مکمل یکدیگرند، استفاده از هر دو در روش آمیخته، موجب بررسی و فهم عمیق‌تر فرآیند ارائه مدل می‌شود. این نوع از طرح‌های تحقیق آمیخته به داده‌های کیفی اهمیت بیشتری داده می‌شود. در این روش پژوهشگر در ابتدا به گردآوری داده‌های کیفی پرداخته و پس از آن از روش کمی به منظور تائید نتایج حاصله استفاده کرده است (اکتشافی). ابزار تحقیق در رویکرد کیفی مصاحبه و در کمی پرسشنامه بوده است. در این مطالعه برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از روش‌های کمی و کیفی

---

۱ He

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

استفاده می‌شود. در روش کیفی از روش‌های داده بنیاد و دلفی جهت شناسایی عوامل اصلی و فرعی استفاده می‌شود. در روش کمی از روش دیمتل فازی جهت اولویت‌بندی عوامل استفاده می‌شود. جهت سنجش پایایی از آلفای کرونباخ و جهت روایی پرسشنامه‌ها از روایی صوری و مصاحبه با خبرگان استفاده می‌شود. همچنین جهت آزمون‌های آماری مانند تحلیل همبستگی و تحلیل رگرسیون از معادلات ساختاری و از نرم‌افزار Smart-PLS استفاده می‌شود. شمای کلی تحقیق به صورت شکل ۱ می باشد.

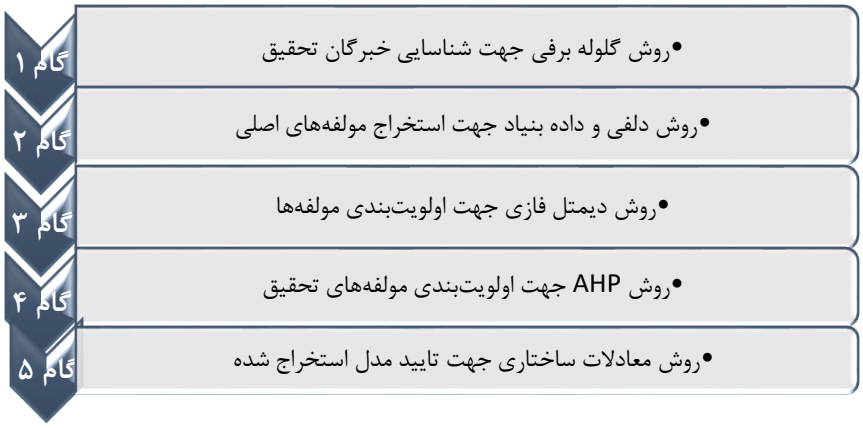

شکل ۱. گام‌های اصلی مطالعه

منبع : یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش

در این پژوهش ابتدا برای شناسایی و انتخاب اعضای پانل از روش نمونه‌گیری گلوله برفی یا همان نمونه‌گیری زنجیره‌ای استفاده شد. در حقیقت در این پژوهش ابتدا دو نفر از خبرگان شناسایی شد و سپس از آنها خواسته شد تا متخصصان و خبرگان دیگر که به حوزه تحقیق اشراف دارند، را معرفی کنند. با استفاده از نظرات آنها لیستی از ۴۰ خبره شناسایی شد که در زمینه مورد مطالعه تخصص داشتند. در گام بعدی فرم طراحی شده که شامل موضوع پژوهش، هدف پژوهش و مدت‌زمان و تعداد دوره‌های تقریبی پژوهش بود در اختیار ۴۰ خبره شناسایی‌شده قرار داده شد و از آنها درخواست گردید تا تمایل و موافقت خود را برای مشارکت در پژوهش اعلام کنند. در مجموع تعداد ۲۸ نفر از خبرگان تمایل و موافقت خود را برای پژوهش نشان دادند. در ابتدا با مطالعه و بررسی مقاله‌ها و پایان‌نامه‌ها و مصاحبه با خبرگان لیستی از عوامل مورد نظر در زمینه قضاوت

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

حسابرسان در پیشینه پژوهش شناسایی شدند و پرسشنامه به‌صورت بسته و باز در اختیار خبرگان قرار داده شد و از آنها خواسته شد که هم به این عوامل امتیاز بدهند و هم اینکه سایر عواملی را که در زمینه قضاوت حسابرسان مؤثر هستند را بیان کنند و این کار تا زمانی ادامه پیدا کرد که دیگر هیچ‌کدام از خبرگان مؤلفه جدیدی برای بیان کردن نداشتند و به مرحله اشباع رسیدند.

شناسایی مؤلفه‌های تحقیق با استفاده از روش دلفی و داده بنیاد

در این بخش، مؤلفه‌های کلی تحقیق در چارچوب جدول ۱ در مرحله اول جهت ارزیابی از مصاحبه با خبرگان استخراج گردید.

جدول ۱. مؤلفه‌های کلی تحقیق

ردیف	مؤلفه	زیر مؤلفه
۱	عوامل فردی	اعتماد به نفس
		بی‌طرفی
		تردید حرفه‌ای
		معلومات
		تخصص
		جنسیت
		تعارض
		تجربه
		دین و مذهب
		استقلال
		صلاحیت حرفه‌ای
		تیپ شخصیتی
۲	عوامل اجتماعی	محیط کاری
		پاسخگویی
		پیچیدگی وظایف
		فشار اطلاعات
		فرهنگ‌سازمانی
۳	عوامل اقتصادی	رکود و رونق اقتصادی
		شرایط تحریمی
		حق‌الزحمه حسابرس
		شرایط تورمی

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

۴	تورش‌های رفتاری	سازگارگرایی
		کوتاه نگری
		بیش اعتمادی
		اتکا و تعدیل

منبع: یافته‌های پژوهش

پرسشنامه دور اول

پس از طراحی مؤلفه‌ها و تنظیم جدول ۱، مؤلفه‌ها نزد خبرگان ارسال گردید. در این مرحله از آنها درخواست شد که میزان موافقت خود با مؤلفه‌های موجود را با انتخاب نمره‌ای بین "۱" تا "۵" که بیانگر "کاملاً مخالف" تا "کاملاً موافق" می‌باشد، نشان دهند.

بر اساس نتایج جدول ۲، پنج مؤلفه از مجموع مؤلفه‌های تحقیق، بی‌طرفی، معلومات، تعارض، دین و مذهب و تیپ شخصیتی حذف گردیدند.

جدول ۲. مؤلفه‌های کلی تحقیق در دور اول

ردیف	مؤلفه	زیر مؤلفه	میانگین نمره	وضعیت
۱	عوامل فردی	اعتماد به نفس	۴,۲۳	پذیرش
		بی‌طرفی	۲,۱۸	رد
		تردید حرفه‌ای	۲,۱۵	پذیرش
		معلومات	۲,۱۴	رد
		تخصص	۴,۱۲	پذیرش
		جنسیت	۴,۱۵	پذیرش
		تعارض	۲,۲۰	رد
		تجربه	۳,۹۵	پذیرش
		دین و مذهب	۲,۳۶	رد
		استقلال	۴,۳۵	پذیرش
		صلاحیت حرفه‌ای	۴,۲۵	پذیرش
		تیپ شخصیتی	۲,۰۹	رد

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

۲	عوامل اجتماعی	محیط کاری	۴,۲۸	پذیرش
		پاسخگویی	۴,۱۲	پذیرش
		پیچیدگی وظایف	۴,۱۵	پذیرش
		فشار اطلاعات	۲,۵۶	پذیرش
		فرهنگ‌سازمانی	۴,۳۵	پذیرش
۳	عوامل اقتصادی	رکود و رونق اقتصادی	۴,۳۳	پذیرش
		شرایط تحریمی	۴,۳۵	پذیرش
		حق‌الزحمه حسابرس	۴,۸۶	پذیرش
		شرایط تورمی	۴,۳۵	پذیرش
۴	تورش‌های رفتاری	سازگارگرایی	۴,۳۲	پذیرش
		کوتاه نگری	۴,۱۲	پذیرش
		بیش اعتمادی	۲,۱۲	پذیرش
		اتکا و تعدیل	۳,۹۵	پذیرش

منبع : یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج جدول ۳، مؤلفه‌های نهایی تحقیق شامل ۴ مؤلفه اصلی و ۲۰ مؤلفه فرعی می‌باشد.

جدول ۳. مؤلفه‌های نهایی تحقیق

ردیف	مؤلفه	زیر مؤلفه
۱	عوامل فردی	اعتماد به نفس
		تردید حرفه‌ای
		تخصص
		جنسیت
		تجربه
		استقلال
		صلاحیت حرفه‌ای

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

۲	عوامل اجتماعی	محیط کاری
		پاسخگویی
		پیچیدگی وظایف
		فشار اطلاعات
		فرهنگ‌سازمانی
۳	عوامل اقتصادی	رکود و رونق اقتصادی
		شرایط تحریمی
		حق‌الزحمه حسابرس
		شرایط تورمی
۴	تورش‌های رفتاری	سازگارگرایی
		کوتاه نگری
		بیش اعتمادی
		اتکا و تعدیل

منبع : یافته‌های پژوهش

روش دیمتل فازی

به منظور شناسایی مؤلفه‌ها، لیست کامل مؤلفه‌ها به‌صورت پرسشنامه در اختیـار خبرگـان قرار گرفت. کدگذاری مؤلفه‌ها در جدول ۴ ارائه گردیده است.

جدول ۴. مؤلفه‌های شناسایی شده به عنوان مؤلفه‌های تأثیرگذار بر قضاوت حسابرسان

مؤلفه	کد	مؤلفه	کد
صلاحیت حرفه‌ای	C1	فشار اطلاعات	C11
رکود و رونق اقتصادی	C2	پاسخگویی	C12
کوتاه نگری	C3	شرایط تحریمی	C13
تردید حرفه‌ای	C4	اعتمادبه‌نفس	C14
استقلال	C5	فرهنگ‌سازمانی	C15
محیط کاری	C6	تخصص	C16
تجربه	C7	شرایط تورمی	C17
پیچیدگی وظایف	C8	اتکا و تعدیل	C18
جنسیت	C9	بیش اعتمادی	C19
سازگارگرایی	C10	حق‌الزحمه حسابرس	C20

منبع: یافته‌های پژوهش

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

گام‌های روش دیمتل فازی

گام اول:

در ابتدا تمامی عوامل به‌صورت دو به دو به‌وسیله خبرگان مقایسه زوجی می‌شوند و بر اساس درجه ارجحیت عوامل در طیف لیکرت ۵ تایی با هم مقایسه می‌شوند و اظهارنظر کلامی تک‌تک پاسخ‌گویان (خبرگان) در مورد مؤلفه‌های مؤثر بر قضاوت حسابرسان جمع‌آوری می‌شود و سپس با استفاده از روش فازی چانگ عبارات کلامی تبدیل به اعداد فازی می‌گردند (لین و وو، ۲۰۰۸).

جدول ۵. عبارات کلامی تبدیل به اعداد فازی چانگ

عبارت کلامی	مقدار فازی
بدون تأثیر	(۰و۰و۰/۲۵)
تأثیر کم	(۰و۰/۲۵و۰/۵)
تأثیر متوسط	(۰/۲۵و۰/۵و۰/۷۵)
تأثیر زیاد	(۰/۵و۰/۷۵و۱)
تأثیر خیلی زیاد	(۰/۷۵و۱و۱)

منبع: یافته‌های پژوهش

گام دوم: استخراج ماتریس تجمیع نظرات خبرگان: در این مرحله جهت تجمیع نظرات خبرگان، از میانگین حسابی استفاده‌شده است. بدین‌صورت که با استفاده روابط موجود در فصل سوم و با به‌کارگیری میانگین حسابی، نظرات گردآوری شده در قالب یک ماتریس تجمیع می‌شود. این ماتریس از میانگین نظرات خبرگان و اعداد فازی مثلثی محاسبه شده است.

گام سوم: نرمالیزه کردن ماتریس: برای این کار ابتدا جمع تمام کرانه‌های پایین نظر خبرگان را محاسبه می‌کنیم و از بین مجموع اعداد کرانه پایین ماکسیمم آن را انتخاب می‌کنیم و تمامی اعداد را تقسیم بر عدد ماکسیمم می‌کنیم.

گام چهارم: محاسبه کران پایین (HL) ماتریس نرمالیزه نظرات خبرگان: برای این کار فقط کران پایین ماتریس نرمالیزه را وارد می‌کنیم.

گام پنجم: محاسبه کران پایین (I-HL): ماتریس یکه (I) ماتریسی است که تمامی درایه‌های روی قطر اصلی برابر با یک و مابقی درایه‌ها صفر است. برای این کار تمامی درایه‌های ماتریس یکه را منهای تمامی ماتریس‌های کران پایین (HL) می‌کنیم که نتایج آن در جدول زیر ارائه شده است.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

گام ششم: محاسبه کران پایین$(I-HL)^{-1}$: تمامی درایه‌های کران پایین را به توان منفی یک می‌رسانیم که نتایج آن در جدول زیر ارائه شده است.

گام هفتم: محاسبه کران پایین$(HL*(I-HL)^{-1})$**:** تمامی درایه‌های کران پایین را به توان منفی یک می‌رسانیم که نتایج آن در جدول زیر ارائه‌شده است.

گام هشتم: محاسبه کران میانی(HM) ماتریس نرمالیزه نظرات خبرگان: برای این کار فقط کران میانی ماتریس نرمالیزه را وارد می‌کنیم.

گام نهم: محاسبه کران میانی(I-HM): ماتریس یکه (I) ماتریسی است که تمامی درایه‌های روی قطر اصلی برابر با یک و مابقی درایه‌ها صفر است برای این کار تمامی درایه‌های ماتریس یکه را منهای تمامی ماتریس‌های کران میانی (HM) می‌کنیم که نتایج آن در جدول زیر ارائه شده است.

گام دهم: محاسبه کران میانی $(I-HM)^{-1}$: تمامی درایه‌های میانی پایین را به توان منفی یک می‌رسانیم که نتایج آن در جدول زیر ارائه‌شده است.

گام یازدهم: محاسبه کران میانی$(HM*(I-HM)^{-1})$: تمامی درایه‌های کران میانی را به توان منفی یک می‌رسانیم که نتایج آن در جدول زیر ارائه‌شده است.

گام دوازدهم: محاسبه کران بالایی(HU) ماتریس نرمالیزه نظرات خبرگان: برای این کار فقط کران میانی ماتریس نرمالیزه را وارد می‌کنیم.

گام سیزدهم: محاسبه کران بالایی(I-HU): ماتریس یکه (I) ماتریسی است که تمامی درایه‌های روی قطر اصلی برابر با یک و مابقی درایه‌ها صفر است. برای این کار تمامی درایه‌های ماتریس یکه را منهای تمامی ماتریس‌های کران بالایی (HU) می‌کنیم که نتایج آن در جدول زیر ارائه شده است.

گام چهاردهم: محاسبه کران بالایی $(I-HU)^{-1}$: تمامی درایه‌های بالایی را به توان منفی یک می‌رسانیم که نتایج آن در جدول زیر ارائه‌شده است.

گام پانزدهم: محاسبه کران بالایی$(HU*(I-HU)^{-1})$: تمامی درایه‌های کران بالایی را به توان منفی یک می‌رسانیم که نتایج آن در جدول زیر ارائه‌شده است.

گام شانزدهم: ساختن ماتریس روابط کل فازی(T): برای ساختن این ماتریس تمامی درایه‌های محاسبه کران پایینی $(HL*(I-HL)^{-1})$، محاسبه کران میانی$(HM*(I-HM)^{-1})$ و محاسبه کران بالایی $(HU*(I-HU)^{-1})$ را در ماتریس کل وارد می‌کنیم که نتایج آن در جدول زیر ارائه شده است.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

گام هفدهم: ماتریس دی فازی کردن: برای محاسبه دی فازی کردن کران پایین بعلاوه کران بالا بعلاوه ۲ برابر کران میانی تقسیم بر چهار از ماتریس کل به دست می‌آید که نتایج آن به‌تفصیل ارائه شده است. که در ادامه جمع سطر (D) و جمع ستون (R)را محاسبه می‌کنیم و بعد از آن ارزش آستانه را با استفاده از میانگین کل درایه‌های ماتریس دی فازی محاسبه می‌شود.

گام هجدهم: ساختن ماتریس علت و معلولی: برای ساختن این ماتریس تمامی درایه‌ها را تک‌به‌تک با ارزش آستانه مقایسه می‌کنیم اگر مقدار هر کدام از درایه‌ها بزرگ‌تر یا مساوی ارزش آستانه بود عدد یک در ماتریس علت و معلولی قرار می‌دهیم در غیر این صورت عدد صفر را قرار می‌دهیم که نتایج آن بیان شده است.

گام نوزدهم: ترسیم روابط علی و معلولی و ارتباط متغیرها در قالب شکل ۲ ارائه گردیده است.

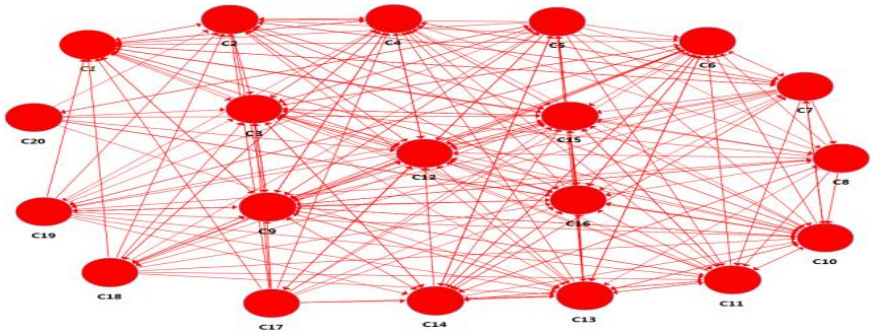

شکل ۲.روابط علت و معلولی مؤلفه‌ها

منبع : یافته های پژوهش

گام بیستم: محاسبه اهمیت مؤلفه‌ها و روابط بین آنها: برای به دست آوردن اهمیت این مؤلفه‌ها ابتدا جمع سطرها بعلاوه ستون و سطرها منهای ستون ماتریس دی فازی را محاسبه می‌کنیم که مقدار آن در جدول محاسبه‌شده است. بر اساس نتایج جدول، C7 (تجربه) دارای بیشترین مقدار D است. بنابراین تأثیرگذارترین عامل به‌حساب می‌آید. همچنین C15 (فرهنگ‌سازمانی) نیز دارای بیشترین مقدار R است. بنابراین تأثیرپذیرترین عامل است. لازم به ذکر است که جمع عناصر هر سطر (D) برای هر عامل نشانگر میزان تأثیرگذاری آن عامل بر سایر عامل‌های سیستم است. به بیان دیگر میزان تأثیرگذاری متغیرها را نشان می‌دهد. در طرف دیگر، جمع عناصر ستون (R) برای هر عامل نشانگر میزان تأثیرپذیری آن عامل از سایر عامل‌های سیستم است. به بیان دیگر میزان تأثیرپذیری متغیرها را نشان می‌دهد. بنابراین بردار افقی (D + R) میزان

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

تأثیر و تأثیر عامل موردنظر در سیستم است. به عبارت دیگر هرچه مقدار D + R عاملی بیشتر باشد، آن عامل تعامل بیشتری با سایر عوامل سیستم دارد. بردار عمودی (D - R) قدرت تأثیرگذاری هر عامل را نشان می‌دهد. به‌طور کلی اگر D - R مثبت باشد، متغیر یک متغیر علی محسوب می‌شود و اگر منفی باشد، معلول محسوب می‌شود. لذا بر اساس آنچه گفته شد، می‌توان گفت که عامل C20 (حق‌الزحمه حسابرس) با بیشترین مقدار D-R به عنوان تأثیرگذارترین عامل اثرگذار بر قضاوت حسابرسان می‌باشد. همچنین عامل C16 (تخصص) نیز دارای بیشترین مقدار D+R است که می‌توان گفت این عامل بیشترین ارتباط را با دیگر عوامل دارد. میزان اهمیت دیگر مؤلفه‌ها به ترتیب اهمیت عبارت است با: شرایط تورمی، اتکا و تعدیل، بیش اعتمادی، محیط کاری، پیچیدگی وظایف، استقلال، تجربه، اعتمادبه‌نفس، رکود و رونق اقتصادی، جنسیت، شرایط تحریمی، صلاحیت حرفه‌ای، تردید حرفه‌ای، تخصص، سازگارگرایی، فشار اطلاعات، پاسخگویی، کوتاه نگری و فرهنگ‌سازمانی.

تحلیل سلسله مراتبی

تشکیل سلسله مراتبی

همان‌گونه که شکل ۳ مشاهده می‌شود، در سطح اول ساختار سلسله مراتبی، هدف قرارگرفته است. در سطح دوم، معیارها و در سطح سوم، زیر معیارها تعریف شده‌اند.

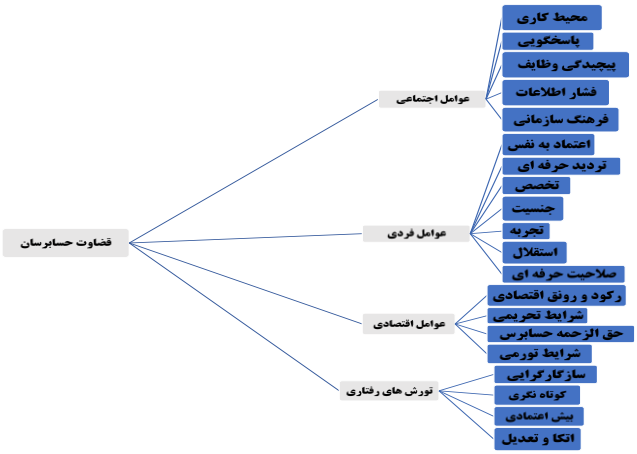

شکل ۳. ساختار سلسله مراتبی

منبع : یافته‌های پژوهش

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

مقایسات زوجی: جهت مقایسه معیارها و مشخص شدن میزان اهمیت معیارها از روش AHP استفاده شده است. برای وزن دهی معیارها به‌صورت زوجی در نرم‌افزار Expert choice از نظر نخبگان استفاده شده است. در ادامه مقایسات زوجی بر اساس معیارها و زیر معیارها ارائه شده است.

مقایسات زوجی هدف: بر اساس جدول ۶، عوامل اقتصادی با امتیاز ۰/۳۵۸ در اولویت اول در میان معیارهای اصلی قرار دارد. عوامل فردی با امتیاز ۰/۳۴۶ در اولویت دوم، تورش‌های رفتاری با امتیاز ۰/۱۷۳ در اولویت سوم و عوامل اجتماعی با امتیاز ۰/۱۲۳ در اولویت چهارم قرار دارند. نرخ ناسازگاری نیز برابر با ۰/۰۴ می‌باشد. چون نرخ سازگاری بایستی کمتر از ۰/۱۰ باشد، لذا نرخ ناسازگاری به دست آمده مطلوب می‌باشد.

جدول ۶. مقایسات زوجی معیارهای هدف

رتبه	معیار	امتیاز
۱	عوامل اقتصادی	۰/۳۵۸
۲	عوامل فردی	۰/۳۴۶
۳	تورش‌های رفتاری	۰/۱۷۳
۴	عوامل اجتماعی	۰/۱۲۳
نرخ ناسازگاری= ۰/۰۴		

منبع: یافته‌های پژوهش

مقایسات زوجی عوامل اجتماعی

بر اساس جدول ۷ محیط کاری با امتیاز ۰/۳۲۳ در اولویت اول در میان معیارهای عوامل اجتماعی قرار دارد. پیچیدگی وظایف با امتیاز ۰/۲۹۷ در اولویت دوم، فشار اطلاعات با امتیاز ۰/۱۷۵ در اولویت سوم، پاسخگویی با امتیاز ۰/۱۳۵ در اولویت چهارم و فرهنگ‌سازمانی با امتیاز ۰/۰۷۰ در اولویت پنجم قرار دارد. نرخ ناسازگاری نیز برابر با ۰/۰۳ می‌باشد. چون نرخ سازگاری بایستی کمتر از ۰/۱۰ باشد، لذا نرخ ناسازگاری به دست آمده مطلوب می‌باشد.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

جدول ۷. مقایسات زوجی معیارهای عوامل اجتماعی

رتبه	معیار	امتیاز
۱	محیط کاری	۰/۳۲۳
۲	پیچیدگی وظایف	۰/۲۹۷
۳	فشار اطلاعات	۰/۱۷۵
۴	پاسخگویی	۰/۱۳۵
۵	فرهنگ سازمانی	۰/۰۷۰
نرخ ناسازگاری= ۰/۰۳		

منبع: یافته‌های پژوهش

مقایسات زوجی عوامل فردی

بر اساس جدول ۸ استقلال با امتیاز ۰/۲۳۹ در اولویت اول در میان معیارهای عوامل فردی قرار دارد. تجربه با امتیاز ۰/۲۱۷ در اولویت دوم، اعتماد به نفس با امتیاز ۰/۱۷۲ در اولویت سوم، صلاحیت حرفه‌ای با امتیاز ۰/۱۳۵ در اولویت چهارم، جنسیت با امتیاز ۰/۱۱۷ در اولویت پنجم، تردید حرفه‌ای با امتیاز ۰/۰۶۹ در اولویت ششم و تخصص با امتیاز ۰/۰۵۲ در اولویت هفتم قرار دارد. نرخ ناسازگاری نیز برابر با ۰/۰۹ می‌باشد. چون نرخ سازگاری بایستی کمتر از ۰/۱۰ باشد، لذا نرخ ناسازگاری به دست آمده مطلوب می‌باشد.

جدول ۸. مقایسات زوجی معیارهای عوامل فردی

رتبه	معیار	امتیاز
۱	استقلال	۰/۲۳۹
۲	تجربه	۰/۲۱۷
۳	اعتماد به نفس	۰/۱۷۲
۴	صلاحیت حرفه‌ای	۰/۱۳۵
۵	جنسیت	۰/۱۱۷
۶	تردید حرفه‌ای	۰/۰۶۹
۷	تخصص	۰/۰۵۲
نرخ ناسازگاری= ۰/۰۹		

منبع: یافته‌های پژوهش

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

مقایسات زوجی عوامل اقتصادی

بر اساس جدول ۹ حق‌الزحمه حسابرس با امتیاز ۰/۴۱۸ در اولویت اول در میان معیارهای عوامل اقتصادی قرار دارد. شرایط تورمی با امتیاز ۰/۲۵۰ در اولویت دوم، رکود و رونق اقتصادی با امتیاز ۰/۲۲۳ در اولویت سوم و شرایط تحریمی با امتیاز ۰/۱۱۰ در اولویت چهارم، قرار دارد. نرخ ناسازگاری نیز برابر با ۰/۰۲ می‌باشد. چون نرخ سازگاری بایستی کمتر از ۰/۱۰ باشد، لذا نرخ ناسازگاری به دست آمده مطلوب می‌باشد.

جدول ۹. مقایسات زوجی معیارهای عوامل اقتصادی

رتبه	معیار	امتیاز
۱	حق‌الزحمه حسابرس	۰/۴۱۸
۲	شرایط تورمی	۰/۲۵۰
۳	رکود و رونق اقتصادی	۰/۲۲۳
۴	شرایط تحریمی	۰/۱۱۰
نرخ ناسازگاری= ۰/۰۲		

منبع: یافته‌های پژوهش

مقایسات زوجی تورش‌های رفتاری

بر اساس جدول ۱۰، اتکا و تعدیل با امتیاز ۰/۳۵۶ در اولویت اول در میان معیارهای تورش‌های رفتاری قرار دارد. بیش اعتمادی با امتیاز ۰/۳۲۶ در اولویت دوم، سازگارگرایی با امتیاز ۰/۱۹۴ در اولویت سوم و کوتاه نگری با امتیاز ۰/۱۲۴ در اولویت چهارم، قرار دارد. نرخ ناسازگاری نیز برابر با ۰/۰۲ می‌باشد. چون نرخ سازگاری بایستی کمتر از ۰/۱۰ باشد، لذا نرخ ناسازگاری به دست آمده مطلوب می‌باشد.

جدول۱۰. مقایسات زوجی معیارهای تورش‌های رفتاری

رتبه	معیار	امتیاز
۱	اتکا و تعدیل	۰/۳۵۶
۲	بیش اعتمادی	۰/۳۲۶
۳	سازگارگرایی	۰/۱۹۴
۴	کوتاه نگری	۰/۱۲۴
نرخ ناسازگاری= ۰/۰۲		

منبع: یافته‌های پژوهش

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

امتیاز نهایی لایه‌های هدف

از تلفیق ضرایب اهمیت هر معیار با زیرمعیارها و هر گزینه به ازای هر معیار یا زیر معیار، امتیاز نهایی هر یک از گزینه‌ها تعیین شده است. اولویت‌بندی نهایی به ترتیب اولویت در جدول ۱۱ ارائه گردیده است.

جدول ۱۱. مقایسات زوجی نهایی

رتبه	معیار	امتیاز	رتبه	معیار	امتیاز
۱	حق‌الزحمه حسابرس	۰/۱۱۳	۱۱	محیط کاری	۰/۰۳۹
۲	استقلال	۰/۱۰۹	۱۲	پیچیدگی وظایف	۰/۰۳۶
۳	تجربه	۰/۰۹۹	۱۳	تردید حرفه‌ای	۰/۰۳۲
۴	اعتماد به نفس	۰/۰۷۹	۱۴	شرایط تحریمی	۰/۰۳۰
۵	شرایط تورمی	۰/۰۶۷	۱۵	سازگارگرایی	۰/۰۳۰
۶	صلاحیت حرفه‌ای	۰/۰۶۱	۱۶	تخصص	۰/۰۲۴
۷	رکود و رونق اقتصادی	۰/۰۶۰	۱۷	فشار اطلاعات	۰/۰۲۱
۸	اتکا و تعدیل	۰/۰۵۵	۱۸	کوتاه نگری	۰/۰۱۹
۹	جنست	۰/۰۵۳	۱۹	پاسخگویی	۰/۰۱۶
۱۰	بیش اعتمادی	۰/۰۵۰	۲۰	فرهنگ‌سازمانی	۰/۰۰۸
نرخ ناسازگاری= ۰/۰۵					

منبع: یافته‌های پژوهش

بررسی ناسازگاری معیارها

در دنیای واقعی غالباً ناسازگاری وجود داشته است، این ناسازگاری ممکن است به مدل انتقال داده شود. هنگامی‌که ناسازگاری صفر باشد، کاملاً در مکان‌یابی سازگاری وجود دارد. هرچه این نرخ افزایش پیدا کند میزان ناسازگاری در قضاوت نهایی نیز افزایش پیدا می‌کند. در حالت کلی اگر نرخ ناسازگاری کمتر از ۱٪ باشد ناسازگاری نسبتاً قابل‌قبول است در غیر این صورت بازنگری در قضاوت ضروری به نظر می‌رسد. در هیچ‌یک از مقایسات زوجی ضریب ناسازگاری بالاتر از ۱٪ نیست بنابراین ناسازگاری نسبتاً قابل قبولی دارد و در قسمت امتیاز نهایی داده‌ها، همان‌طور که در جدول ۱۱ مشخص شده است، ناسازگاری ۰/۰۵ است و ضریب قابل‌قبول است.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

معادلات ساختاری

۱- برآورد مدل تحقیق

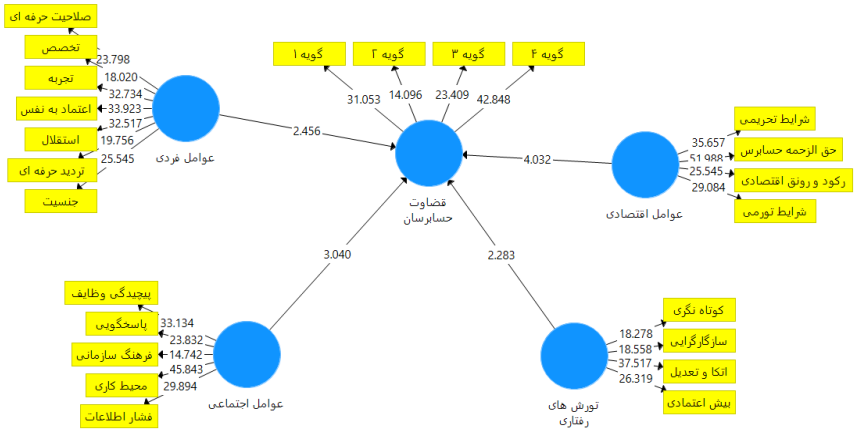

شکل ۳.برازش مدل تحقیق (ضرایب مسیر)

منبع : یافته‌های پژوهش

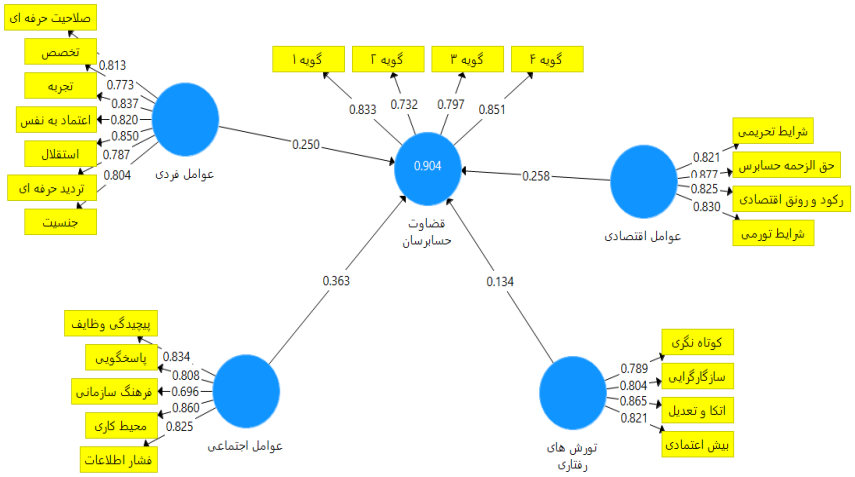

شکل۴. برازش مدل تحقیق (آزمون t ضرایب مسیر)

منبع : یافته‌های پژوهش

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

مدل‌سازی معادلات ساختاری به روش حداقل مربعات جزئی (PLS-SEM) بر خلاف روش کوواریانس محور فاقد شاخص‌های برازش مدل مبتنی بر کای دو جهت بررسی میزان مطابقت مدل نظری با داده‌های گردآوری شده می‌باشد، این امر به ماهیت پیش‌بین محور PLS بستگی دارد. بنابراین شاخص‌های برازش که به همراه این رویکرد توسعه‌یافته‌اند، مربوط به بررسی کفایت مدل در پیش‌بینی متغیرهای وابسته می‌شوند؛ مانند شاخص‌های افزونگی و حشو یا شاخص GOF هست. در واقع این شاخص‌ها نشان می‌دهند که برای مدل اندازه‌گیری معرف‌ها تا چه حد توانایی پیش‌بینی سازه زیر بنایی خود را دارند و برای مدل ساختاری، متغیرهای برون‌زا تا چه حد و با چه کیفیتی توانایی پیش‌بینی متغیرهای درون‌زای مدل را دارند. لذا در این مطالعه ابتدا شاخص‌های کیفیت برازش مدل و سپس نتایج نهایی روابط بین متغیرها گزارش شده است.

شاخص‌های پایایی و روایی:در صورتی مدل اندازه‌گیری انعکاسی، مدلی همگن خواهد بود که قدر مطلق بار عاملی هر یک از متغیرهای مشاهده‌پذیر متناظر با متغیر پنهان آن مدل دارای حداقل ۰/۷ باشد. برخی از محققان پیشنهاد حذف متغیر مشاهده‌پذیر انعکاسی را از مدل اندازه‌گیری دارند که این بار عاملی آنها کمتر از ۰/۴ باشد.

بر اساس نتایج جدول ۱۲، بارهای عاملی همه متغیرهای مشاهده‌پذیر بزرگ‌تر از ۰/۷ می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت که متغیرهای مشاهده‌پذیر متناظر با متغیرهای پنهان، توانسته‌اند متغیر خود را به‌خوبی توضیح دهند.

جدول ۱۲. بارهای عاملی عوامل فردی

متغیر	بار عاملی
استقلال	۰/۸۵۰
اعتماد به نفس	۰/۸۲۰
تجربه	۰/۸۳۷
تخصص	۰/۷۷۳
تردید حرفه‌ای	۰/۷۸۷
جنسیت	۰/۸۰۴
صلاحیت حرفه‌ای	۰/۸۱۳

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج جدول ۱۳ بارهای عاملی همه متغیرهای مشاهده‌پذیر مدل، بزرگ‌تر از ۰/۷ می‌باشد به استثنای فرهنگ‌سازمانی که ۰/۶۹۶ می‌باشد. لازم به ذکر است که اگرچه مقدار بار

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

عاملی این گویه کمتر از ۰/۷ می‌باشد ولی به علت اختلاف ناچیز آن با ۰/۷ می‌توان از آن چشم‌پوشی کرد. بنابراین می‌توان گفت که متغیرهای مشاهده‌پذیر متناظر با متغیرهای پنهان، توانسته‌اند متغیر خود را به‌خوبی توضیح دهند.

جدول ۱۳. بارهای عاملی عوامل اجتماعی

متغیر	بار عاملی
فرهنگ‌سازمانی	۰/۶۹۶
فشار اطلاعات	۰/۸۲۵
محیط کاری	۰/۸۶۰
پاسخگویی	۰/۸۰۸
پیچیدگی وظایف	۰/۸۳۴

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج جدول ۱۴، بارهای عاملی همه متغیرهای مشاهده‌پذیر مدل، بزرگ‌تر از ۰/۷ می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت که متغیرهای مشاهده‌پذیر متناظر با متغیرهای پنهان، توانسته‌اند متغیر خود را به‌خوبی توضیح دهند.

جدول ۱۴. بارهای عاملی برنامه‌های عوامل اقتصادی

متغیر	بار عاملی
حق‌الزحمه حسابرس	۰/۸۷۷
رکود و رونق اقتصادی	۰/۸۲۵
شرایط تحریمی	۰/۸۲۱
شرایط تورمی	۰/۸۳۰

منبع: یافته‌های پژوهش

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

بر اساس نتایج جدول ۱۵، بارهای عاملی همه متغیرهای مشاهده‌پذیر مدل، بزرگ‌تر از ۰/۷ می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت که متغیرهای مشاهده‌پذیر متناظر با متغیرهای پنهان، توانسته‌اند متغیر خود را به‌خوبی توضیح دهند.

جدول ۱۵. بارهای عاملی تورش‌های رفتاری

متغیر	بار عاملی
اتکا و تعدیل	۰/۸۶۵
بیش اعتمادی	۰/۸۲۱
سازگارگرایی	۰/۸۰۴
کوتاه نگری	۰/۷۸۹

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج جدول ۱۶، بارهای عاملی همه متغیرهای مشاهده‌پذیر مدل، بزرگ‌تر از ۰/۷ می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت که متغیرهای مشاهده‌پذیر متناظر با متغیرهای پنهان، توانسته‌اند متغیر خود را به خوبی توضیح دهند.

جدول ۱۶. بارهای عاملی قضاوت حسابرسان

متغیر	بار عاملی
گویه ۱	۰/۸۳۳
گویه ۲	۰/۷۳۲
گویه ۳	۰/۷۹۷
گویه ۴	۰/۸۵۱

منبع: یافته‌های پژوهش

از دیگر شاخص‌های پایایی می‌توان به آلفای کرونباخ و پایایی مرکب (p دلوین- گلدشتاین) اشاره کرد. معیار قابل‌قبول برای این شاخص‌ها ۰/۷ می‌باشد. بر اساس نتایج جدول ۱۷، آلفای کرونباخ و شاخص پایایی مرکب (CR) برای همه متغیرهای پنهان بزرگ‌تر از ۰/۷ می‌باشد. مقدار آلفای کرونباخ برای متغیرهای تحقیق بالاتر از ۰/۷ می‌باشد که بیانگر آن است که پایایی متغیرهای تحقیق از پایایی مطلوبی برخوردار است. همچنین شاخص پایایی مرکب نیز برای متغیرهای تحقیق

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

بالاتر از ۰/۷ می‌باشد که بیانگر آن است که پایایی متغیرهای تحقیق از پایایی مطلوبی برخوردار است.

جهت بررسی روایی، از شاخص AVE استفاده شده است. معیار متوسط واریانس استخراج شده (AVE) توسط فورنل و لارکر[۱] (۱۹۸۱) به عنوان شاخصی برای سنجش اعتبار درونی مدل اندازه-گیری انعکاسی پیشنهاد شده است. این شاخص میزان همبستگی یک سازه با شاخص‌های نشان‌دهنده خود را نشان می‌دهد. برای این شاخص حداقل مقدار ۰/۵ در نظر گرفته شده است و بدین معنا است که متغیر پنهان موردنظر حداقل ۵۰ درصد واریانس مشاهده‌پذیر خود را تبیین می‌کند. مطابق نتایج جدول ۱۷، شاخص AVE برای همه متغیرهای پنهان بزرگ‌تر از ۰/۵ می‌باشد که بیانگر آن است که روایی متغیرهای تحقیق از وضعیت مطلوبی برخوردار است.

جدول ۱۷. پایایی و روایی مدل

متغیر	آلفای کرونباخ	CR	AVE
تورش‌های رفتاری	۰/۸۳۷	۰/۸۹۱	۰/۶۷۳
عوامل اجتماعی	۰/۸۶۴	۰/۹۰۳	۰/۶۵۱
عوامل اقتصادی	۰/۸۵۹	۰/۹۰۴	۰/۷۰۳
عوامل فردی	۰/۹۱۴	۰/۹۳۱	۰/۶۶۰
قضاوت حسابرسان	۰/۸۱۸	۰/۸۸	۰/۶۴۸

منبع: یافته‌های پژوهش

ضریب تعیین

معیار اساسی ارزیابی متغیرهای مکنون درون‌زای مدل مسیر، ضریب تعیین می‌باشد. این شاخص نشان می‌دهد که چند درصد از تغییرات متغیر دور نزا توسط متغیر برون‌زا صورت می‌پذیرد. مقادیر ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ برای متغیرهای مکنون درون از در مدل سیر ساختاری به ترتیب ضعیف، متوسط و قابل‌توجه توصیف شده‌اند. ولی چنانچه متغیر مکنون درون‌زا تحت تأثیر تعداد معدودی متغیر برون‌زا قرار داشته باشد، مقادیر متوسط ضریب تعیین نیز قابل‌پذیرش است. ضریب تعیین تعدیل‌شده نیز همانند ضریب تعیین می‌باشد. تفاوت مهم ضریب تعیین و ضریب تعدیل شده این

---

۱ Fornell and Larcker

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

است که ضریب تعیین فرض می‌کند که هر متغیر مستقل مشاهده شده در مدل، تغییرات موجود در متغیر وابسته را تبیین می‌کند. بنابراین درصد نشان داده شده توسط ضریب تعیین با فرض تأثیر همه متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته می‌باشد. در صورتی که درصد نشان داده شده توسط ضریب تعیین تعدیل شده فقط حاصل از تأثیر واقعی متغیرهای مستقل مدل بر وابسته است و نه همه متغیرهای مستقل. تفاوت دیگر این است که مناسب بودن متغیرها برای مدل توسط ضریب تعیین حتی با وجود مقدار بالا قابل مشخص نیست در صورتی که می‌توان به مقدار برآورد شده ضریب تعیین تعدیل شده اعتماد کرد.

بر اساس نتایج جدول ۱۸، ضریب تعیین و ضریب تعیین تعدیل شده برای متغیر قضاوت حسابرسان به عنوان متغیر وابسته ۰/۹۰۴ و ۰/۹۰۲ می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت که متغیرهای مستقل اثرگذار بر قضاوت حسابرسان ۹۰/۴ درصد از تغییرات این متغیر را توضیح داده‌اند.

جدول ۱۸. ضریب تعیین و ضریب تعیین تعدیل شده

متغیر	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده
قضاوت حسابرسان	۰/۹۰۴	۰/۹۰۲

منبع: یافته‌های پژوهش

اندازه اثر F^2

شاخص اندازه اثر F^2 برای تعیین شدت رابطه میان متغیرهای پنهان مدل می‌باشد که توسط کوهن (۱۹۸۱) معرفی شده است. به کمک این معیار می‌توان میزان اندازه اثر یک متغیر برون‌زا را بر روی یک متغیر درون‌زا در مدل معادلات ساختاری اندازه‌گیری نمود. کوهن به ترتیب سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ را برای میزان اثر ضعیف، متوسط و قوی بیان نمود.

بر اساس نتایج جدول ۱۹، متغیرهای تورش‌های رفتاری، عوامل فردی و عوامل اجتماعی اثری نسبتاً ضعیف و عوامل اقتصادی اثری متوسط بر قضاوت حسابرسان دارند.

جدول ۱۹. شاخص اندازه اثر F^2

متغیر	قضاوت حسابرسان
تورش‌های رفتاری	۰/۰۴۷
عوامل اجتماعی	۰/۱۲۲
عوامل اقتصادی	۰/۱۷۲
عوامل فردی	۰/۰۸۲

منبع: یافته‌های پژوهش

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

شاخص‌های اشتراک، افزونگی و GOF

از دیگر شاخص‌های ارزیابی مدل اندازه‌گیری، آزمون بررسی کیفیت آن است. کیفیت مدل اندازه‌گیری توسط شاخص‌های اشتراک با روایی متقاطع (CV Com)، افزونگی با روایی متقاطع (CV Red) و شاخص GOF ارزیابی می‌شود. چنانچه شاخص‌های اشتراک و افزونگی مثبت باشند، بدان معنا است که مدل اندازه‌گیری انعکاسی از کیفیت لازم برخوردار است. همچنین شاخص GOF که مجذور ضرب دو مقدار متوسط مقادیر اشتراکی و متوسط ضریب تعیین است، بین صفر و یک می‌باشد. تزلس و همکاران (۲۰۰۹) سه مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ را به ترتیب به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای GOF معرفی نمودند.بر اساس نتایج جدول ۲۰، مقدار شاخص‌های اشتراک و افزونگی برای متغیرهای پنهان مثبت می‌باشد. همچنین شاخص GOF که عدد ۰/۶۴۴ را نشان می‌دهد، گویای آن است که مدل برازش شده از کیفیت مطلوب برخوردار است.

جدول ۲۰. شاخص‌های کیفیت مدل اندازه‌گیری

متغیر	CV Com	CV Red	GOF
تورش‌های رفتاری	۰/۴۳۶	-	۰/۶۴۴
عوامل اجتماعی	۰/۴۶۰	-	
عوامل اقتصادی	۰/۴۷۷	-	
عوامل فردی	۰/۵۲۵	-	
قضاوت حسابرسان	۰/۴۰۳	۰/۵۴۸	

منبع: یافته‌های پژوهش

برازش اثرات کل

بر اساس نتایج جدول ۲۱، تورش‌های رفتاری به‌طور مستقیم بر قضاوت حسابرسان اثری مثبت و معنادار دارد. ضریب برآورد شده برابر با ۰/۱۳۴ می‌باشد که در سطح ۹۵ درصد معنادار می‌باشد. عوامل اجتماعی به‌طور مستقیم بر قضاوت حسابرسان اثری مثبت و معنادار دارد. ضریب برآورد شده برابر با ۰/۳۶۳ می‌باشد که در سطح ۹۹ درصد معنادار می‌باشد. عوامل اقتصادی به‌طور مستقیم بر قضاوت حسابرسان اثری مثبت و معنادار دارد. ضریب برآورد شده برابر با ۰/۲۵۸ می‌باشد که در سطح ۹۹ درصد معنادار می‌باشد. عوامل فردی به‌طور مستقیم بر قضاوت حسابرسان اثری مثبت و معنادار دارد. ضریب برآورد شده برابر با ۰/۲۵۰ می‌باشد که در سطح ۹۵ درصد معنادار می‌باشد.

جدول ۲۱. آزمون تی اثرات کل

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

متغیر	مقدار نمونه	میانگین نمونه	انحراف استاندارد	مقدار آماره t	سطح معنی-داری
تورش‌های رفتاری← قضاوت	۰/۱۳۴	۰/۱۲۸	۰/۰۵۹	۲/۲۸۳	۰/۰۲۳
عوامل اجتماعی← قضاوت	۰/۳۶۳	۰/۳۷۰	۰/۱۱۹	۳/۰۴۰	۰/۰۰۲
عوامل اقتصادی← قضاوت	۰/۲۵۸	۰/۲۵۲	۰/۰۶۴	۴/۰۳۲	۰/۰۰۰
عوامل فردی← قضاوت	۰/۲۵۰	۰/۲۵۳	۰/۱۰۲	۲/۴۵۶	۰/۰۱۴

منبع: یافته‌های پژوهش

برازش اثرات بارهای بیرونی

بر اساس نتایج جدول ۲۲، همه بارهای عاملی برای متغیر عوامل فردی بر اساس آزمون t در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار هستند. لذا می‌توان گفت همه متغیرهای مکنون با متغیرهای مشاهده‌پذیر خود رابطه معنی‌داری دارند. به بیان دیگر، متغیرهای مشاهده‌پذیر متناظر با متغیر مکنون، آن متغیر را به‌خوبی توضیح داده‌اند.

جدول ۲۲. آزمون t بارهای بیرونی عوامل فردی

متغیر	مقدار نمونه	میانگین نمونه	انحراف استاندارد	مقدار آماره t	سطح معنی‌داری
عوامل فردی ← استقلال	۰/۸۵۰	۰/۸۵۱	۰/۰۲۶	۳۲/۵۱۷	۰/۰۰۰
عوامل فردی ← اعتمادبه‌نفس	۰/۸۲۰	۰/۸۲۱	۰/۰۲۴	۳۳/۹۲۳	۰/۰۰۰
عوامل فردی ← تجربه	۰/۸۳۷	۰/۸۳۷	۰/۰۲۶	۳۲/۷۳۴	۰/۰۰۰
عوامل فردی ← تخصص	۰/۷۷۳	۰/۷۷۱	۰/۰۴۳	۱۸/۰۲۰	۰/۰۰۰
عوامل فردی ← تردید حرفه‌ای	۰/۷۸۷	۰/۷۸۴	۰/۰۴۰	۱۹/۷۵۶	۰/۰۰۰
عوامل فردی ← جنسیت	۰/۸۰۴	۰/۸۰۳	۰/۰۳۱	۲۵/۵۴۵	۰/۰۰۰
عوامل فردی ← صلاحیت حرفه‌ای	۰/۸۱۳	۰/۸۱۳	۰/۰۳۴	۲۳/۷۹۸	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج جدول ۲۳، همه بارهای عاملی برای متغیر عوامل اجتماعی بر اساس آزمون t در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار هستند. لذا می‌توان گفت همه متغیرهای مکنون با متغیرهای

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

مشاهده‌پذیر خود رابطه معنی‌داری دارند. به‌بیان‌دیگر، متغیرهای مشاهده‌پذیر متناظر با متغیر مکنون، آن متغیر را به‌خوبی توضیح داده‌اند.

جدول ۲۳. آزمون t بارهای بیرونی عوامل اجتماعی

متغیر	مقدار نمونه	میانگین نمونه	انحراف استاندارد	مقدار آماره t	سطح معنی‌داری
عوامل اجتماعی ← فرهنگ‌سازمانی	۰/۶۹۶	۰/۶۹۶	۰/۰۴۷	۱۴/۷۴۲	۰/۰۰۰
عوامل اجتماعی ← فشار اطلاعات	۰/۸۲۵	۰/۸۲۳	۰/۰۲۸	۲۹/۸۹۴	۰/۰۰۰
عوامل اجتماعی ← محیط کاری	۰/۸۶۰	۰/۸۶۰	۰/۰۱۹	۴۵/۸۴۳	۰/۰۰۰
عوامل اجتماعی ← پاسخگویی	۰/۸۰۸	۰/۸۰۷	۰/۰۳۴	۲۳/۸۳۲	۰/۰۰۰
عوامل اجتماعی ← پیچیدگی وظایف	۰/۸۳۴	۰/۸۳۵	۰/۰۲۵	۳۳/۱۳۴	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج جدول ۲۴، همه بارهای عاملی برای متغیر عوامل اقتصادی بر اساس آزمون t در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار هستند. لذا می‌توان گفت همه متغیرهای مکنون با متغیرهای مشاهده-پذیر خود رابطه معنی‌داری دارند. به‌بیان‌دیگر، متغیرهای مشاهده‌پذیر متناظر با متغیر مکنون، آن متغیر را به‌خوبی توضیح داده‌اند.

جدول ۲۴. آزمون t بارهای بیرونی عوامل اقتصادی

متغیر	مقدار نمونه	میانگین نمونه	انحراف استاندارد	مقدار آماره t	سطح معنی‌داری
عوامل اقتصادی ← شرایط	۰/۸۲۱	۰/۸۲۲	۰/۰۲۳	۳۵/۶۵۷	۰/۰۰۰
عوامل اقتصادی ← شرایط	۰/۸۳۰	۰/۸۲۷	۰/۰۲۹	۲۹/۰۸۴	۰/۰۰۰
عوامل اقتصادی ← حق‌الزحمه	۰/۸۷۷	۰/۸۷۷	۰/۰۱۷	۵۱/۹۸۸	۰/۰۰۰
عوامل اقتصادی ← رکود و رونق	۰/۸۲۵	۰/۸۲۲	۰/۰۳۲	۲۵/۵۴۵	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج جدول ۲۵، همه بارهای عاملی برای متغیر تورش‌های رفتاری بر اساس آزمون t در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار هستند. لذا می‌توان گفت همه متغیرهای مکنون با متغیرهای مشاهده-

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

پذیر خود رابطه معنی‌داری دارند. به بیان دیگر، متغیرهای مشاهده‌پذیر متناظر با متغیر مکنون، آن متغیر را به‌خوبی توضیح داده‌اند.

جدول ۲۵. آزمون t بارهای بیرونی تورش‌های رفتاری

متغیر	مقدار نمونه	میانگین نمونه	انحراف استاندارد	مقدار آماره t	سطح معنی‌داری
تورش‌های رفتاری ← اتکا و تعدیل	۰/۸۶۵	۰/۸۶۵	۰/۰۲۳	۳۷/۵۱۷	۰/۰۰۰
تورش‌های رفتاری ← بیش اعتمادی	۰/۸۲۱	۰/۸۲۲	۰/۰۳۱	۲۶/۳۱۹	۰/۰۰۰
تورش‌های رفتاری ← کوتاه نگری	۰/۷۸۹	۰/۷۸۸	۰/۰۴۳	۱۸/۲۷۸	۰/۰۰۰
تورش‌های رفتاری ← سازگارگرایی	۰/۸۰۴	۰/۸۰۲	۰/۰۴۳	۱۸/۵۵۸	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج جدول ۲۶، همه بارهای عاملی برای متغیر قضاوت حسابرسان بر اساس آزمون t در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار هستند. لذا می‌توان گفت همه متغیرهای مکنون با متغیرهای مشاهده‌پذیر خود رابطه معنی‌داری دارند. به‌بیان‌دیگر، متغیرهای مشاهده‌پذیر متناظر با متغیر مکنون، آن متغیر را به‌خوبی توضیح داده‌اند.

جدول ۲۶. آزمون t بارهای بیرونی قضاوت حسابرسان

متغیر	مقدار نمونه	میانگین نمونه	انحراف استاندارد	مقدار آماره t	سطح معنی‌داری
قضاوت حسابرسان ← گویه ۱	۰/۸۳۳	۰/۸۳۴	۰/۰۲۷	۳۱/۰۵۳	۰/۰۰۰
قضاوت حسابرسان ← گویه ۲	۰/۷۳۲	۰/۷۲۸	۰/۰۵۲	۱۴/۰۹۶	۰/۰۰۰
قضاوت حسابرسان ← گویه ۳	۰/۷۹۷	۰/۷۹۶	۰/۰۳۴	۲۳/۴۰۹	۰/۰۰۰
قضاوت حسابرسان ← گویه ۴	۰/۸۵۱	۰/۸۵۲	۰/۰۲۰	۴۲/۸۴۸	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

هدف از انجام این مطالعه، بررسی تورش رفتاری اتکا و تعدیل بر قضاوت حسابرسان و ارائه یک مدل بومی می‌باشد. جهت نیل به اهداف تحقیق از تلفیقی از روش‌های کمی و کیفی استفاده شده است. در بخش کیفی با استفاده از روش گلوله برفی و مراجعه به خبرگان در رابطه با اهداف مطالعه از آنها سؤال شده است. مطابق نظر خبرگان در مرحله اول تحقیق ۲۵ مفهوم در چارچوب ۴ مقوله شناسایی شد. پس از گردآوری و مرتب‌سازی مفاهیم در مرحله اول، در مرحله دوم مفاهیم به خبرگان ارجاع داده شده و از آنها در رابطه با مفاهیم مرحله اول سؤال شده است. در نهایت تعداد مؤلفه‌هایی که در مدل نهایی تحقیق مورد تأیید قرار گرفتند ۲۰ مؤلفه در چارچوب ۴ مقوله می‌باشند؛ بنابراین مدل نهایی تحقیق شامل مؤلفه‌های جدول ۵-۱ می‌باشد. اهداف نظارت، پیش‌شرط‌های نظارت بانکی، خصوصیات ناظران، اختیارات ناظران، حیطه‌های نظارت، شاخص‌های ارزیابی عملکرد، تناسب با معیارهای اسلامی، جلوگیری از وقوع انواع فساد بانکی و مبارزه با پول‌شویی می‌باشد. نتایج حاصله در این مطالعه با نتایج تحقیقاتی همچون؛ طوقی (۱۳۹۷)، جاویدی و همکاران (۱۳۹۷)، سعیدی گراغانی و ناصری (۱۳۹۶)، هرمزی و همکاران (۱۳۹۵)، هی و همکاران (۲۰۱۸) و اندرسون[۱] (۲۰۱۴) همسو می‌باشد.

گروه کثیری از استفاده‌کنندگان اطلاعات حسابداری، به اطلاعاتی اتکا می‌کنند که به شکل صورت‌های مالی و یادداشت‌های توضیحی توسط مدیران تهیه و ارائه می‌شوند. تحقیقات مشخص کرده است که سرمایه‌گذاران در فرایند تصمیم‌گیری، شرکت‌هایی را انتخاب می‌کنند که ارزش سهام و در نتیجه سود آنها از پایداری بالاتر و در واقع از کیفیت بالاتری برخوردار است. از طرفی در مواقعی که واحدهای تجاری به لحاظ اقتصادی دچار نوسان می‌شوند و تحت‌فشارهای جنبی قرار می‌گیرند، مدیران برای سامان بخشیدن به اوضاع شرکت به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم تلاش می‌کنند تا رقم سود منعکس‌شده در صورت‌های مالی را تحت تأثیر قرار دهند و موجب مثبت شدن نگاه استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی و به‌ویژه سرمایه‌گذاران شوند؛ بنابراین، در بسیاری از موارد هدف تهیه‌کنندگان اطلاعات مالی، با استفاده‌کنندگان آنها یکسان نیست و این موضوع ناشی از تضاد منافع بین گروه‌های ذینفع در شرکت‌هاست. در چنین شرایطی، راهکارها و ابزارهایی که بتوان از طریق آنها تضاد منافع به وجود آمده را به نوعی تعدیل کرد و مشکلات نمایندگی را به حداقل ممکن رساند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شده است. از میان این ابزارها، استفاده از خدمات افراد صاحب‌نظر با صلاحیت و مستقل برای اعتباردهی به اطلاعات حسابداری، نمود گسترده‌ای در جامعه پیدا کرده و مورد توجه اقشار مختلفی از تصمیم‌گیرندگان مالی و اقتصادی قرار گرفته است. لذا بهره‌گیری از حسابرسان متخصص و با کیفیت بالا می‌تواند در چنین شرایطی راهگشا باشد.

---

۱ Anderson

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

ورشکستگی، تقلب و ناکامی‌های بزرگ در دهه اخیر باعث شده است تمرکز بر ویژگی‌های روان‌شناختی و عملکردی حسابرسان به‌عنوان خط مقدم شناسایی و افشای واقعیت‌های شرکت‌ها برای ذینفعان تلقی شود و چراکه جامعه به‌طور فزاینده‌ای در طی سال‌های گذشته به گزارش‌های درخور اتکا و توأم با کیفیت حسابرسی تقاضا نشان داده است. بر اساس این تقاضا، از حسابرسان انتظار می‌رود تا داوری و قضاوت‌های درستی در حین فرآیند حسابرسی به دور از هرگونه وابستگی و یا پیش‌فرض‌های ذهنی داشته باشند. قصور توسط حسابرسان در بررسی‌های حسابرسی باعث شکل‌گیری سلسله اشتباهاتی در حرفه حسابرسی می‌شود که باعث کاهش کیفیت آن می‌گردد و قابلیت اتکاپذیری به اظهارنظرهای حسابرسی کاهش می‌یابد. وجود این اشتباهات در کنار عدم‌کفایت و پیچیدگی‌های اطلاعات باعث می‌گردد سردرگمی و ابهام برای ذینفعان ایجاد شود. بر این اساس ابتدا می‌بایست، به‌منظور درک نیازهای اطلاعاتی ذینفعان در سطح بازار سرمایه، حسابرسان داده‌ها را به‌صورت کل‌نگر مورد ارزیابی قرار دهند. در واقع یک دیدگاه کل‌نگر درباره اطلاعات صاحب‌کار، در ارزیابی استراتژیک می‌تواند به حسابرسان در شناسایی عوامل مختلف و تهدیدکننده مدل کسب و کار صاحب‌کاران، کمک شایان توجهی نماید. نتایج پژوهش‌هایی همچون لوپیپولد و کیدا[۱] (۲۰۱۲) و اودنیل و شولتز[۲] (۲۰۰۵) نشان می‌دهد که داده‌های ارائه‌شده به‌صورت کل‌نگر می‌توانند دقت قضاوت حرفه‌ای حسابرسان را افزایش دهد، اما از منظر پژوهش‌هایی همچون نیسبت و ویلسون[۳] (۱۹۷۷) و یوتامی[۴] و همکاران (۲۰۱۴) در زمینه‌های روان‌شناختی مشخص گردید، ارزیابی موضوعات ارائه شده به‌صورت کل نگرانه می‌تواند به‌طور بالقوه سبب ایجاد تورش در تصمیم‌گیری شود. تورش یک خطای ادراکی است که با برجسته‌سازی یک خصیصه یا ویژگی منحصربه‌فرد، تصمیم‌گیرنده را دچار خطا و اشتباه می‌کند. به‌عبارت‌دیگر، هنگامی‌که شناخت انسان نسبت به یک ویژگی، با ایجاد پیش‌فرض، ارزیابی انسان نسبت به دیگر ویژگی‌ها را نیز تحت تأثیر قرار دهد؛ بنابراین تورش‌های رفتاری بر ادراک حسابرس به عنوان تصمیم‌گیرنده تأثیر گذاشته که این موضوع باعث کاهش قدرت استدلال و تحلیل در تصمیم‌گیری می‌شود. از منظر نتایج پژوهش باید بیان نمود، پژوهش‌هایی همچون گراملینگ و همکاران[۵] (۲۰۱۰) و شولتز و شولتز[۶] (۲۰۱۰) به این نتیجه رسیدند که تورش‌های رفتاری می‌تواند سبب تصمیم‌گیری نادرست در ارزیابی ریسک

---

۱ Luippold and Kida
۲ Donnel and Schultz
۳ Nisbeth and Wilson
۴ Utami
۵ Grammling
۶ Schultz and Schultz

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

تحریف عمده صورت‌های مالی در حین مرحله تحلیلی یا در ارزیابی‌های بعدی، گردد؛ بنابراین کاهش ریسک ارزیابی نادرست از حجم تحریف صورت‌های مالی از جانب صاحب‌کاران، با توجه به تورش‌های رفتاری از اهمیت بسزایی برخوردار است، چراکه وجود تورش‌های رفتاری کیفیت تصمیم‌گیری‌های نهایی حسابرسان را دچار خطا می‌نماید. در واقع تورش‌های رفتاری از طریق تعمیم ارزیابی یک ویژگی یا خصیصه خاص در ارزیابی سایر ویژگی‌ها یا خصیصه‌ها حاصل می‌شود. تورش‌های رفتاری در حرفه حسابرسی زمانی حاصل می‌شود که ادراک حسابرس مبنی بر بی‌طرفی در بررسی شواهد و مدارک اولیه تحت تأثیر ویژگی‌ها یا خصایص مثبت یا منفی صاحب‌کار قرار گیرد، به‌گونه‌ای که وجود این ویژگی‌ها، قضاوت و تصمیم‌گیری او را تحت تأثیر قرار دهد. نتایج پژوهش در این زمینه نشان می‌دهد، وجود حرفه‌ای گرایی و بلوغ ادراکی حسابرس در کار راهه شغلی می‌تواند تا حدی تورش‌های رفتاری را کنترل و تصمیم‌گیری فرد را بر حسب ویژگی‌هایی همچون سنوات شغلی و یا تجربه کاری متکی نماید.

امروزه با توجه به رقابت شدید حاکم بر بازار حسابرسی، ارائه خدمات با کیفیت از سوی مؤسسات حسابرسی برای حفظ و جذب صاحب‌کاران به‌خصوص مؤسساتی که سهم بیشتری از بازار حسابرسی را به خود اختصاص داده‌اند، ضرورتی انکارناپذیر است. بنابراین، شناخت دقیق صاحب‌کاران و ویژگی‌های عملکردی آنها در راستای رعایت اخلاق حرفه‌ای برای حفظ مسئولیت‌های اجتماعی و حفظ سهم بازار خود، ضروری به نظر می‌رسد. از طرف دیگر، خدمات حسابرسی، دارای ارزش ویژه هستند که به دلیل وجود ارتباط متقابل بین حسابرسان با صاحب‌کاران منجر به استفاده بهینه‌ی صاحب‌کاران از حسابرسی‌های انجام شده می‌گردد و نقش مهم و تأثیرگذاری بر عملکردهای رقابتی آنها در بازار می‌تواند داشته باشد. از طرف دیگر صاحب‌کاران از ارتقای سطح خدمات حسابرسان می‌توانند برای ارتقای سطح تصمیم‌گیری‌های خود استفاده کنند. بامبر و لایر[۱] (۲۰۰۷) باور دارند که صاحب‌کاران در یک بازار رقابتی از طریق حسابرسانشان شناخته می‌شوند و این رابطه تحکیمی بر تقویت عینت حسابرسان و استقلال حسابرسان می‌باشد، زیر این دست از صاحب‌کاران تمایل دارند تا اعتماد بیشتری در بازار از جانب سهامداران و سرمایه‌گذاران کسب نمایند. قضاوت و صلاحیت فنی حسابرسان برای کیفیت حسابرسی‌ها حائز اهمیت است. شک و تردید حرفه‌ای ناشی از عدم تخصص کافی حسابرسان در بازرسی‌های خود منجر به بسیاری از نقص‌های حسابرسی می‌شود. حسابرسانی که هنگام رکود اقتصادی وارد بازار کار می‌شوند شک و تردید حرفه‌ای بیشتری خواهند داشت. حسابرس می‌تواند منفعل شود، زیرا محیط نوع برخوردی که از او سر می‌زند را تعیین می‌کند. از طرف دیگر، حسابرس

---

۱ Bamber and Iyer

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

ممکن است فعالانه یک نوع خاص از سرمایه انسانی را در محیطی که ارزش آن را برجسته می‌کند ایجاد کند. کاملاً مشخص است که رکود اقتصادی با شک و تردید بیشتر همراه است که ارزیابی عملکرد مالی یک شرکت را برای آن‌سوی مرزها سخت‌تر می‌کند. علاوه بر این، رکود اقتصادی بر درآمد شرکت‌ها تأثیر منفی می‌گذارد و مدیران اغلب برای تقویت زیبایی صورت‌های مالی خود در آن دوره‌ها با فشار روبرو می‌شوند. حسابرسان باید در صورت وجود موارد شک‌برانگیز در هنگام رکود اقتصادی شک و تردید بیشتری نشان دهند. همچنین، حسابرسانی که طی دوره‌ای با انبوهی از رسیدگی‌ها و بررسی‌های معیوب حسابرسی وارد بازار کارشده‌اند، میزان بیشتری از شکاکیت حرفه‌ای را نسبت به همتایان خود دارا می‌باشند. بعلاوه، درمی‌یابیم که شروع کار طی رکود شدید اقتصادی، تأثیر بیشتری بر تصمیمات تعدیلی حسابرس دارد. این نتایج حاکی از آن است که نگرش حسابرس که در هنگام ورود به بازار کار ایجاد شده است حتی سال‌ها بعد که شریک قراردادی شد، روی حسابرسی وی تأثیر می‌گذارد.

پیشنهادات

۱. اولین گام جهت آموزش حرفه‌ای افراد و آماده‌سازی آنها برای ارائه خدمات حرفه‌ای حسابداری و حسابرسی در دانشگاه صورت می‌پذیرد. با توجه به تحولات اخیر در عرصه کسب‌وکار حسابرسان کشورمان از قبیل خصوصی‌سازی شرکت‌های بزرگ دولتی و همچنین، رشد روزافزون توجه به حسابرسی در محیط کسب‌وکاری امروزی، ضرورت دارد تا آموزش حسابرسان به نحوه مطلوب‌تری ارائه گردد تا باعث بهبود در کیفیت ارائه خدمات حرفه‌ای توسط آنها شود. از این‌رو، انتظار می‌رود در درس‌های دانشگاهی حسابداری و حسابرسی مباحث حرفه‌ای به دانشجویان آموزش داده شود. همچنین با توجه به اینکه متولی آموزش حسابرسان در کشورمان، انجمن‌های حرفه‌ای و سازمان حسابرسی است، لازم است تا در برنامه سالانه آموزش این انجمن‌ها و سازمان حسابرسی، مسئله تردید به‌عنوان یک مهارت نوظهور به حسابرسان آموزش داده شود و شرکت در دوره‌های شناخت انواع تردید به‌عنوان یکی از موارد ارتقا در سمت شغلی، مورد توجه قرار گیرد.

۲. برای تقویت کیفیت حسابرسی و ارتقای اعتبار مؤسسات حسابرسی، نظارت و سرپرستی مستمر از سوی حسابرسان ماهر بر کار سایر حسابرسان صورت پذیرد. همچنین با توجه به تأثیر پیامد تصمیم بر ارزیابی هم‌پیشگان، انتظار می‌رود تا از سوی جامعه حسابداران رسمی، سازوکارهای لازم برای ارزیابی هم‌پیشگان از سوی حسابرسان ماهر صورت پذیرد.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

۳. توجه به نتایج حسابرسی شرکت‌ها در شرایط رکود و رونق اقتصادی. چرا که بر اساس نتایج حاصله، رکود و رونق اقتصادی بر قضاوت حسابرسان اثرگذار می‌باشد. لذا توجه به نتیجه حسابرسی شرکت‌ها در شرایط خاص اقتصادی بایستی مدنظر مراجع ذی‌ربط باشد.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

منابع

۱. آل نبهان، جاسم. ۱۳۹۶. بررسی عوامل موثر بر قضاوت حرفه ای حسابرس در ارتباط با کمیت و کیفیت شواهد حسابرسی در عراق. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم اداری.

۲. بلور، فاطمه. ۱۳۹۴. بررسی تاثیر رفاه فردی و ماکیاولی‌گری حسابرسان بر قضاوت آنها. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یزد، دانشکده علوم انسانی.

۳. بهارمقدم، مهدی و جوکار، حسین. ۱۳۹۷. اثر تعدیل کنندگی کیفیت حسابرسی بر تمایلات سرمایه‌گذاران در قیمت‌گذاری سهام. مطالعات تجربی حسابداری مالی، سال ۱۴، شماره ۵۷، ص ۱۴۶-۱۲۳.

۴. باباجانی، جعفر وهمکاران. ۱۳۹۷. طراحی الگوی هویت در قضاوت حسابرسی با رویکرد مبتنی بر نظریه داده بنیاد. مجله دانش حسابرسی، سال هجدهم شماره ۷۱ تابستان ۹۷.

۵. پاک نیت، یکتا. ۱۳۹۶. تأثیر عوامل رفتاری بر تصمیم‌گیری سهامداران حقیقی بانک‌ها. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده مدیریت و حسابداری.

۶. پناهی مقدم، مریم. ۱۳۹۴. ارتباط بین اظهار نظر حسابرسی و پایداری سود. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه حاتم، دانشکده مدیریت و مالی.

۷. جاویدی، کاظم، رویایی، رمضانعلی، طالب نیا، قدرت الله و بنی مهد، بهمن. ۱۳۹۷. بررسی تأثیر گرایش طرز فکر تفسیر بر قضاوت و تصمیم گیری حسابرس: مبتنی بر نظریه سطح تفسیر فاصله روانی. حسابداری مالی، سال ۱۰، شماره ۳۹، ص ۱۶۹-۱۴۱.

۸. حاجی ها، زهره و قانع، علی. ۱۳۹۵. بررسی تاثیر کیفیت حسابرسی بر فرصت سرمایه‌گذاری شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. دانش حسابداری، سال ۱۶، شماره ۶۳، ص ۱۲۸-۱۰۳.

۹. حجتی فرد، حامی. ۱۳۹۸. ارائه چارچوبی برای قضاوت حرفه‌ای حسابرسان در ایران. رساله دکتری، دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده مدیریت و اقتصاد.

۱۰. خاکساری، ایمان؛ شورورزی، محمدرضا. مهرآذین، علیرضا و مسیح آبادی، ابوالقاسم. ۱۴۰۰. طراحی مدل بومی جهت کشف رفتار غیراخلاقی مدیران در گزارشگری مالی. نشریه اقتصاد و بانکداری اسلامی. ۱۰ (۳۶)، ۳۵۱-۳۲۵.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

۱۱. رونقی محمد مهدی، آشورزاده سعید. ۱۳۹۴. تأثیر حسابرسی، حسابدهی و پاسخگویی در توسعه اخلاق اسلامی و توسعه اقتصادی. نشریه اقتصاد و بانکداری اسلامی. ۱۳۹۴; ۴ (۱۱): ۱۴۰-۱۲۹

۱۲. سعیدی، هادی. رحیمی باش محله، طاهره.، محمدی، شعبان و الهی شیروان، قاسم. ۱۴۰۰. ارزیابی تأثیر احکام پول‌شویی بر هزینه‌های حسابرسی. نشریه اقتصاد و بانکداری اسلامی. ۱۰ (۳۴) :۲۰۳-۱۶۹

۱۳. سعیدی گراغانی، مسلم و ناصری، احمد. تأثیر تیپ شخصیتی بر قضاوت حرفه ای حسابرس در تخصیص بودجه زمانی به حساب‌های حاوی برآورد. حسابداری ارزشی و رفتاری، سال ۲، شماره ۳، ۱۸۴-۱۶۹.

۱۴. طوقی، علی. ۱۳۹۷. بررسی تأثیر عوامل فردی، اجتماعی و موقعیتی بر قضاوت حرفه ای و تخصصی حسابرس. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود، دانشکده علوم انسانی.

۱۵. عموزاد، شهرام. ۱۳۹۵. عوامل موثر بر قضاوت حرفه‌ای(اخلاقی) حسابرسان و فشارهای وارده برآن‌ها. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده مدیریت و حسابداری.

۱۶. قالمق، کریم، یعقوب نژاد، احمد و فلاح شمس، میر. فیض. ۱۳۹۵. تأثیر سواد مالی بر تورش‌های رفتاری سرمایه‌گذاران بورس اوراق بهادار تهران. چشم انداز مدیریت مالی، شماره ۱۶، ص ۹۴-۷۵.

۱۷. کاظم پور، احسان. ۱۳۹۲. عوامل موثر بر حساسیت اخلاقی حسابرسان و رابطه سطح مهارت آن‌ها با حساسیت و قضاوت اخلاقی. رساله دکتری، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده مدیریت و حسابداری.

۱۸. کریمی، کیانا و رهنمای رودپشتی، فریدون. ۱۳۹۴. تورش‌های رفتاری و انگیزه‌های مدیریت سود. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، سال ۴، شماره ۱۴.

۱۹. کریمی، ک. ۱۳۹۴. تعصب رفتاری و مدیریت درآمد. رساله دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی، علوم تحقیقات، تهران.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

۲۰. محزون، ن. ۱۳۸۹. بررسی ارتباط میان ویژگی های فردی، حرفه ای و شخصیتی با تورش‌های رفتاری متداول در میان مدیران سرمایه‌گذاری و فعالات بازار سرمایه ایران. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اقتصادی، گروه مدیریت مالی.

۲۱. مشایخی، بیتا و اسکندری، قربان. ۱۳۹۶. بررسی رابطه مؤلفه های هوش هیجانی و قضاوت حسابرس. دانش حسابرسی، سال ۱۷، شماره ۶۶، ص ۸۰-۶۱.

۲۲. نجفی، تورج. ۱۳۹۷. بررسی تأثیر چارچوب‌های قضاوت حسابرسان بر گزارشگری مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرودشت.

۲۳. هرمزی، شیرکو، نیکومرام، هاشم، رویایی، رمضانعلی و رهنمای رودپشتی، فریدون. ۱۳۹۵. بررسی تأثیر سوگیری‌های روانشناختی بر تردید حرفه‌ای حسابرس. پژوهش‌های تجربی حسابداری، سال ، ماره ۲۲، ص ۱۴۲-۱۱۷.

24. Alastair Lawrence, Miguel Minutti-Meza, and Ping Zhang. 2011. Can Big 4 versus NonBig 4 Differences in Audit-Quality Proxies Be Attributed to Client Characteristics?. The Accounting Review, 86 (1), 259
25. Al-Matari, Ebrahim.Mohmmad., Al-Swidi, Abdullah.K., Faudziah, H.B. and Yahya. Al-Matari 2012. The Impact of board characteristics on Firm Performance: Evidence from Nonfinancial Listed Companies in Kuwaiti Stock Exchange. International Journal of Accounting and Financial Reporting, Vol. 2, No. 2, pp. 310-332
26. Anderson, Kim. L. 2014. The Effects of Hindsight Bias on Experienced and Inexperienced Auditors' Relevance Ratings of Adverse Factors versus Mitigating Factors. Journal of Business & Economics Research (JBER), 12(3).
27. Bamber, E.Michael. and Iyer, Venkataraman.M. 2007. Auditors' Identification with Their Clients and its Effect on Auditors' Objectivity. Auditing: A Journal of Practice and Theory, 26 (2): 1-24.
28. Bhatia, Ankita., Chandani, Arti. & Chhateja, Jagriti. 2020. Robo advisory and its potential in addressing the behavioral biases of investors — A qualitative study in Indian context. Journal of Behavioral and Experimental Finance, Vol 25, March 2020, 100281.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

29. Boyd, Colin. W. (2014). The structural origins of conflicts of interest in the accounting profession. Business Ethics Quarterly, 14(3), 377–398.
30. Bratten, Brian and Gaynor, Lisa Milici and McDaniel, Linda S. and Montague, Norma R. and Sierra, Gregory E., The Audit of Fair Values and Other Estimates: The Effects of Underlying Environmental, Task, and Auditor-Specific Factors. Auditing: A Journal of Practice & Theory, Vol. 32, No. Supplement-1, pp. 7-44, Available at SSRN.
31. Choi, John. -Hog., Kim, Chansog., Kim, Jeong. -Bon. , & Zang, Yoonseok. 2015. Audit office size, audit quality, and audit pricing. Auditing: A Journal of Practice & Theory, 29 (1) , 73–97
32. Cohen, Jeffrey R. and Gaynor, Lisa Milici and Montague, Norma R. and Wayne, Julie, The Effect of Framing on Information Search and Information Evaluation in Auditors' Fair Value Judgments (February 10, 2016). Available at SSRN.
33. Erkens David.H., Hung Mingyi. and Pedro. Matos 2012. Corporate governance in the recent financial crisis: Evidence from financial institutions worldwide. Journal of Corporate Finance, Vol. 18, pp. 389-411.
34. Ghasemi, Leyla., Nazari, Javad., & Noorani Far, Isa. 2017. The effect of the audit report on the relevance of accounting information. European Online Journal of Natural and Social Sciences, 6 (1s): ISSN 1805- 3602
35. Grammling, Audrey., O'Donnel, Ed. and Vandervalde, Scott. 2010. Audit partner evaluation of compensating controls: a focus on design effectiveness and extent of auditor testing. Behavioral Research in Accounting, 29(2): 175- 187.
36. Hayat, Amir., & Anwar Muhammad. 2016. Impact of Behavioral Biases on Investment Decision; Moderating Role of Financial Literacy" Working Paper; Department of Business Administration, International Islamic University Islamabad Pakistan.
37. He. Xianjie., Kothari, S. P., Xiao, Tusheng. & Zuo, Lou. 2018. Long-Term Impact of Economic Conditions on Auditors Judgment. The Accounting Review, Vol. 93, No. 6, pp. 203–229.
38. Huang, Jiekun., & Kisgen, Darren. 2013. Gender and Corporate Finance: Are Male Executives Overconfident Relative to Female Executives? Journal of Financial Economics 108(3), 822-839.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

39. Ianniello, Giuseppe., & Galloppo, Giuseppe. 2015. Stock market reaction to auditor opinions Italian evidence. Research paper, Managerial Auditing Journal, 30 (6/7): 610-632
40. Kahenman, D., & Tversky, A. 2012. On The Psychology of Prediction. Psychological Review. 80: 237-251.
41. Kilgore, Alan., & Renee.Radich & Graeme.Harrison. 2011. "The Relative Importance of Audit Quality Attributes". Australian Accounting Review, Vol. 21, Issue 3, pp. 253–265
42. Lehmann Constance. M, Norman Carolyn. Strand. The Effects of Experience on Complex Problem Representation and Judgment In Auditing: An Experimental Investigation. Behavioral Research In Accounting 2006; 18: 65-83.
43. Luippold, Benjamin. L., and Kida, Thomas.E. 2012. The impact of initial information ambiguity on the accuracy of analytical review judgment. Auditing: A Journal of Practice & Theory, 31(2):113-129.
44. O' Donnel, Ed. and Schultz, Joseph.J. 2005. The halo effect in business risk audits: can strategic risk assessment bias auditor judgment about accounting details? The Accounting Review, 80(3): 921-939
45. Ohaness, G. Paskelian., Kevin, Jones., Stephen, Bell., & Robert, Kao. 2015. Financial Literacy and Behavioral Biases among Traditional Age College Students. Financial Education. 45: 163-181.
46. Ritter, Jay. R. 2012. Behavioral Finance. Pacific-Basin Finance Journal. 11(2003): 429-437.
47. Robu, Mihaela., & Robu, Ioan. 2015. The influence of the audit report on the relevance of accounting information reported by listed Romanian companies. Procedia Economics and Finance, 20: 562-570.
48. Rosner, Agnes. & Helversen, Bettina. 2019. Memory shapes judgments: Tracing how memory biases judgments by inducing the retrieval of exemplars. Cognition, Volume 190, September 2019, Pages 165-169.
49. Schrand, Catherine., & Zechman, Sarah. 2012. Executive Overconfidence and Slippery Slope to Financial Misreporting. Journal of Accounting and economics, 53(1-2), 311-329.
50. Schultz, Duane., and Schultz, Sydney.Ellen. 2010. Psychology and Work Today. Tenth Edition. USA: Pearson Education.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]

51. Sharma, Anil K. and Bansal, Nidhi. 2016. Audit Committee, Corporate Governance and Firm Performance: Empirical Evidence from India", International Journal of Economics and Finance, Vol. 8, No. 3, pp.103-116
52. Sukmono, S. and Yadiati, Winwin. 2016. Effect of board of Commissionersand Audit Committee on the Firm Value with Mediating Effect Financial Reporting Quality. Research Journal of Finance and Accounting, Vol. 7, No. 2, pp. 131-148.
53. Utami, Intiyas., Kusuma, Indra. W., Gudono and Supriyadi, A. 2014. Halo effect in analytical procedure: the impact of client profile and information scope, Global Journal of Business Research, 8(1), 9-16
54. Wyatt, Arthur.R. 2004. Accounting professionalism—They just don't get it. Accounting Horizons, 18(1).

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-26]